

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Серія «Навчально-методичні посібники»

**Н. Ю. Голубєва, Н. В. Волкова,
В. М. Притуляк, Ю. Ю. Цал-Цалко
І. А. Яніцька**

**РОЗГЛЯД
ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ
ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ
У СУДАХ**

Навчально-методичний посібник

для студентів денної форми навчання факультету
цивільної та господарської юстиції

Одеса
Фенікс
2023

УДК 347 (477)
Р 64

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 5 травня 2023 року)

Рецензенти:

Сафончик О. І. – д.ю.н., професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сірко Р. Б. – д.ю.н., професор, директор Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету.

**Голубєва Н. Ю., Волкова Н. В., Притуляк В. М.,
Цал-Цалко Ю. Ю., Яніцька І. А.**

Р 64 Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч.-метод. посіб. для студентів денної форми навчання фак-ту цивільної та господар. юстиції Нац. ун-ту «Одеська юрид. академія» [Електронне видання] / Н. Ю. Голубєва, Н. В. Волкова, В. М. Притуляк, Ю. Ю. Цал-Цалко, І. А. Яніцька ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 108 с. – Режим доступу: ...

ISBN 978–966–928–944–5

Видання визначає обсяг знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього правознавця з дисципліни «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах», послідовність опанування навчальним матеріалом дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять, завдання для самостійної роботи, складові оцінювання знань студентів, список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник розрахований на студентів і науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347(477)

ISBN 978–966–928–944–5

© Н. Ю. Голубєва, Н. В. Волкова,
В. М. Притуляк, Ю. Ю. Цал-Цалко,
І. А. Яніцька, 2023

АВТОРИ:

Голубєва Н. Ю. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

ORCID – Nelli Golubeva 0000–0002–3071–4990; <https://orcid.org/0000–0002–3071–4990>

Волкова Н. В. – д.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

ORCID – Nataliia Volkova 0000–0003–4346–1862; <https://orcid.org/0000–0003–4346–1862>

Причуляк В. М. – к.ю.н, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

ORCID – Valerii Prytuliak 0000–0003–2490–0225; <https://orcid.org/0000–0003–2490–0225>

Цал-Цалко Ю.Ю. – к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

ORCID – Yuliia Tsal-Tsalko 0000–0002–4441–1309; <https://orcid.org/0000–0002–4441–1309>

Яніцька І. А. – к.ю.н, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

ORCID – Inna Yanitska 0000–0002–4729–9076; <https://orcid.org/0000–0002–4729–9076>

ПЕРЕДМОВА

Основною формою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави в Україні визнається судовий захист. При цьому переважна більшість судових справ розглядається саме в порядку цивільного судочинства. Саме тому вивчення навчальної дисципліни «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах» має не тільки теоретичний інтерес але й практичне значення і є дуже важливим для ґрунтовної підготовки спеціалістів у сфері права.

Навчальна дисципліна «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах» знаходиться на перехресті матеріального та процесуального права й тісно пов'язана із цивільним процесом, цивільним правом, сімейним правом, трудовим правом та іншими юридичними дисциплінами. Дисципліна викладається на старших курсах юридичних вишів, оскільки її вивчення мають розпочинати студенти, які вже ознайомлені з галузевими предметами. Ця дисципліна спрямована на систематизацію їхніх знань, вироблення комплексного підходу до вирішення тієї чи іншої правової ситуації.

Представлена програма навчальної дисципліни містить тематику лекційних та практичних занять, перелік рекомендованих нормативно-правових актів, спеціальної літератури а також матеріалів судової практики для вивчення і підготовки студентів до кожної теми спецкурсу «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах».

Програма навчальної дисципліни «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах» відноситься до професійного циклу, метою якої є сформувати цілісне уявлення та надати поглиблені знання процедури розгляду та вирішення судами різних категорій цивільних справ у судах.

У результаті вивчення даного спецкурсу студенти повинні **ЗНАТИ:**

- процесуальні особливості відкриття різних категорій цивільних справ у суді;
- процесуальні особливості підготовки цивільних справ різних категорій до судового розгляду;
- особливості юрисдикції та підсудності окремих категорій цивільних справ;
- процесуальні особливості судового розгляду різних категорій цивільних справ.
- процесуальні особливості судових рішень у цивільних справах різних категорій;
- особливості виконання рішень суду в окремих категоріях цивільних справ.

УМІТИ:

- правильно користуватися нормативно-правовими актами, спеціальною літературою та матеріалами судової практики;
- грамотно висловлювати власні думки;
- визначати процесуальну природу та вид цивільного судочинства, в якому розглядається кожна категорія цивільних справ;
- користуватися наданими законом процесуальними правами у цивільному судочинстві;
- використовувати отримані теоретичні знання в практичній діяльності.

НАВЧИТИСЬ:

- визначати процесуальну перспективу цивільної справи;
- аналізувати діяльність суду по здійсненню правосуддя при розгляді окремих категорій цивільних справ;
- складати процесуальні документи.

Підготовка студента до практичного заняття обов'язково включає опрацювання рекомендованої навчальної, навчально-методичної та спеціальної літератури, нормативно-правових актів та матеріалів судової практики, інших матеріалів до теми, яка вивчається. Обов'язковою умовою підготовки є виконання всіх поставлених завдань з кожної теми навчального курсу. Після вивчення теоретичної частини студент обов'язково повинен перейти

до вирішення задач. Задачі ґрунтуються на судовій практиці та їх вирішення вимагає від студента вміння застосовувати свої теоретичні знання до вирішення практичних життєвих ситуацій, змодельованих в умовах задач, що сприяє максимальному наближенню студента до реалій практичної юриспруденції. Вирішуючи задачу студент повинен відповісти на всі поставлені в ній запитання, крім того викладач може задати додаткові питання, ґрунтуючись на змісті правової ситуації, описаній в задачі. Відповіді на запитання задачі повинні бути повними, розгорнутими та бути обґрунтованими посиланнями на норми чинного законодавства та, за необхідності, узагальнення судової практики.

Виконання навчальних завдань курсу сприятиме удосконаленню теоретичних знань студентів з навчальної дисципліни та дозволить їм краще підготуватися до практичної роботи в правовій сфері.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

Форма навчання денна	Курс	Семестр	Лекції	Практичні (семінари)	Всього ауд. годин	Самостійна робота	Загальний обсяг	іспит
денна	1 магістри	2	22	22	44	46	90	38

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

№ п/р	Тема	Лекції (год.)	Практичні (год.)	Самостійна робота (год.)
1.	Поняття та особливості цивільних справ, пов'язаних із реалізацією фізичних осіб права на шлюб.	2	2	6
2.	Розгляд судом спорів щодо майнових прав подружжя.	2	2	6
3.	Судовий захист майнових прав та обов'язків батьків, дітей та інших членів сім'ї.	2	2	4
4.	Розгляд судом справ, що стосуються батьківства та усиновлення.	2	2	6
5.	Розгляд судом справ про захист честі, гідності й ділової репутації	2	2	4
6.	Розгляд судами справ про захист права власності	2	2	4
7.	Розгляд судами справ про відшкодування шкоди	2	2	4
8.	Процесуальні особливості розгляду судами деяких категорій трудових спорів	2	2	4
9.	Процесуальні особливості розгляду судом житлових спорів.	2	2	4
10.	Процесуальні особливості розгляду судом деяких категорій справ окремого провадження	4	4	4
	Всього	22	22	46

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ ПРАВА НА ШЛЮБ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають із сімейних правовідносин.
2. Розгляд судами справ про надання неповнолітній особі права на шлюб.
3. Фактичні шлюбні відносини та їх правове значення.
4. Розгляд судом справ про визнання шлюбу недійсним і неукладеним.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу.

Методичні вказівки

Сім'я є природним і основним осередком суспільства й має право на захист з боку суспільства та держави. Тому, норми сімейного законодавства, передбачають, що кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу.

Звертаємо увагу на те, що законодавством встановлено чіткий перелік засобів захисту сімейних прав та інтересів, що можуть бути застосовані судом при вирішенні даної категорії справ.

При дослідженні цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин необхідно визначити їх особливості, а саме: справи, що виникають із сімейних правовідносин завжди підпадають під цивільну юрисдикцію; вони завжди мають особистісний харак-

тер, оскільки регламентують взаємини всередині сім'ї, до того ж особистісний характер, як правило, породжує й таку специфічну рису, як наявність вимоги про особисту участь сторін в судовому розгляді справи. До особливостей судових справ, що виникають із сімейних правовідносин також слід віднести і наявність в законодавстві та судовій практиці закріплених принципів збереження сім'ї та пріоритету сімейного виховання дитини, забезпечення пріоритету інтересів дитини перед інтересами інших членів сім'ї та особливості суб'єктного складу таких правовідносин.

При вивченні даної теми важливим є питання щодо надання неповнолітній особі право на шлюб. Так, слід пам'ятати, що за загальним правилом шлюбний вік для чоловіка і жінки становить вісімнадцять років. Проте, часто потреба в реєстрації шлюбу виникає і в неповнолітніх осіб, тому сімейне законодавство, а саме ч. 2 ст. 23 СК України передбачає, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Такі справи також будуть розглядатися в порядку цивільного судочинства, проте оскільки в справах про надання неповнолітній особі права на шлюб відсутній спір про право, то доцільно зауважити, що така категорія справ буде розглядатися в порядку окремого провадження. Заявнику слід чітко окреслити предмет доказування, зазначивши факт досягнення заявником шістнадцятирічного віку й водночас недосягнення шлюбного віку, факт наявності згоди заінтересованої особи, з якою передбачається укладення шлюбу та факти, що свідчать про відповідність надання неповнолітній особі права на шлюб її інтересам. Так, з дотриманням законодавчо встановлених процедур звернення до суду, неповнолітня особа набуде права на шлюб після набрання судовим рішенням законної сили.

Окремої уваги в сфері сімейних правовідносин заслуговують фактичні шлюбні відносини, тобто такі відносини, що не зареєстровані в установленому порядку. Слід звернути увагу, що відповідно до ст. 27 СК України, проживання чоловіка та жінки однією сім'єю не є, за загальним правилом, підставою для виникнення в них прав та обов'язків подружжя. Разом з цим ст. 74 СК України

встановлено, що майно набуто такими особами за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності. Також фактичне подружжя має право і на отримання аліментів один від одного відповідно до ст. 76 СК України. Доцільно зауважити, що часто в сфері сімейних правовідносин виникає необхідність установлення в судовому порядку факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. До особливості даної категорії справ слід віднести те, що розгляд таких справ здійснюється в порядку окремого провадження, а також те, що названа категорія цивільних справ належить до справ про визнання фактів, що мають юридичне значення (ст. 315 ЦПК України). Важливо, що при вирішенні даного питання судам, зокрема і при вирішенні питань майнового характеру, слід застосовувати ст. 74 СК України та оперувати таким поняттям, як «усталені відносини», що притаманні подружжю.

Актуальним питанням при вивченні даної теми є також встановлення межі між недійсним та неукладеним шлюбом. Так, підвідомчість справ про визнання шлюбу недійсним визначається ст. 39–41 СК України. Отже, шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду або актовий запис про шлюб може бути анульований органом ДРАЦС за заявою заінтересованої особи. Справи про визнання шлюбу недійсним розглядаються судами в цивільному судочинстві в порядку загального позовного провадження. Статтею 42 СК України передбачено перелік осіб, які мають право пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Також варто звернути увагу, що до вимог про визнання шлюбу недійсним не застосовується позовна давність.

Визнання шлюбу недійсним необхідно відрізнити від визнання його неукладеним. СК України передбачає можливість визнання неукладеним шлюбу, зареєстрованого за відсутності нареченої та (або) нареченого. Запис про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи. Необхідно зазначити, що такий шлюб не породжує жодних прав та обов'язків подружжя. Тому всі спори щодо майна, пов'язані з неукладеним шлюбом повинні ви-

рішуватися на основі ЦК України: «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави».

Щодо особливостей розгляду судом справ про розірвання шлюбу, перш за все необхідно звернути увагу, що відповідно до ст. 104 СК України, шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя чи оголошення його померлим, а також шляхом його розірвання за заявою подружжя або одного з них судом чи органом ДРАЦС. В судовому порядку розірвання шлюбу відбувається за наявності в подружжя спільних неповнолітніх дітей; за відсутності згоди одного з подружжя на розірвання шлюбу, за спільною заявою подружжя, яке має дітей, за позовом одного з подружжя відповідно до ст. 110 СК України. Судові справи про розірвання шлюбу розглядаються в порядку позовного (спрощеного позовного провадження) або окремого провадження. Ключовим є наявність або ж відсутність спору про право. Слід також відмітити, що норми сімейного законодавства встановлюють обмеження щодо пред'явлення позову про розірвання шлюбу в випадку вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім передбачених законом випадків. Доцільно звернути увагу, що при розгляді судами такої категорії справ до предмету доказування слід віднести: факт державної реєстрації шлюбу, обставини, що свідчать про неможливість подальшого збереження сім'ї, інші обставини, що мають значення для справи. В разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється в день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

Отже, досліджуючи поняття й особливості цивільних справ, пов'язаних із реалізацією фізичними особами права на шлюб необхідно зазначити, що така категорія справ завжди підпадає під цивільну юрисдикцію, а в залежності від наявності або ж відсутності спору про право буде розглядатися судом в позовному або окремому провадженні. В цій темі також слід звернути увагу на такі поняття як фактичні шлюбні відносини, встановлення факту проживання однією сім'єю, розмежувати поняття недійсного та неукладеного шлюбу та процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу.

ТЕМА2

РОЗГЛЯД СУДОМ СПОРІВ ЩОДО МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поділ спільного майна подружжя.
2. Шлюбний договір. Судовий захист прав подружжя, що впливають зі шлюбного договору.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.

Методичні вказівки

При вивченні такої теми необхідно звернути увагу на встановлену сімейним законодавством презумпцію спільного сумісного майна подружжя (ст. 60 СК України), що трактується наступним чином: «майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що один з них не мав із поважної причини самостійного заробітку». Розподіл спільного майна подружжя означає припинення права спільної сумісної власності. Таке припинення передбачає виникнення на її основі режиму особистої приватної власності або спільної часткової власності, та відповідно закріплює зовсім інші механізми регулювання майнових правовідносин.

При вивченні даної теми необхідно знати, що справи про поділ спільного майна подружжя розглядаються в позовному провадженні за правилами загальної територіальної підсудності. Якщо ж об'єктом поділу є об'єкт нерухомого майна, то така заява пред'являється за правилами виключної територіальної підсудності, тобто за місцезнаходженням нерухомого майна.

Позивачем у справах про поділ спільного майна подружжя є один із подружжя, інший із подружжя виступатиме відповідачем у справі відповідно до ч. 1 ст. 69 СК України.

Також у справах про поділ спільного майна подружжя можуть бути треті особи, якщо їхні інтереси зачіпаються (наприклад, ро-

дичі, які надали майно, що є об'єктом поділу, подружжю для тимчасового використання, кредитори тощо).

Інколи справи про поділ майна подружжя розглядаються разом із вимогою про розірвання шлюбу. Якщо ці вимоги розглядаються разом і у справі бере участь третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, то такі вимоги обов'язково повинні розглядатися окремо. У цьому разі суд повинен застосувати роз'яснення постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 № 11, у якій зазначено, що *«при вирішенні питань щодо можливості розгляду у процесі про розірвання шлюбу вимоги про поділ спільного майна подружжя судам слід мати на увазі, що у випадку, коли такий поділ зачіпає інтереси третіх осіб, суду належить обговорити питання про виділення цієї вимоги у самостійне провадження в порядку ст. 126 ЦПК України»* (п. 21).

Предметом доказування у справах про поділ спільного майна подружжя є:

- установлення моменту, з якого подружжя перебувало в зареєстрованому шлюбі;
- факт розірвання шлюбу між подружжям;
- склад і вартість майна, придбаного подружжям у період шлюбу, а також підстави його придбання;
- наявність шлюбного договору або іншої угоди про розподіл майна подружжя (сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна в тому числі й в разі розірвання шлюбу – ч. 3 ст. 97 СК України);
- інші обставини, що мають значення для визначення правового режиму майна подружжя, їхніх часток у цьому майні й вирішення питання про передачу певного майна тому або іншому подружжю.

У разі поділу майна суд повинен встановити майно подружжя, яке підлягає поділу, при цьому виокремити майно, яке є особистою приватною власністю подружжя (перелік такого майна передбачено ст. 57 СК України). Також при вирішенні майнових спорів

подружжя важливим є питання щодо неподільних речей та їх розподілом між чоловіком та дружиною в судовому порядку. В цьому випадку слід застосовувати ст. 71 СК України, яка передбачає обов'язкову згоду одного з подружжя на отримання компенсації та внесення другим з подружжя грошової суми на депозитний рахунок суду за річ (її частину), яку неможливо поділити в натурі.

Слід також звернути увагу на наявність домовленості осіб, що вступають у шлюб або є подружжям щодо розпорядження майном, його поділу в період спільного проживання, а також після розірвання шлюбу, що в сімейному законодавстві визначається як шлюбний договір. Він може стосуватися як спільного сумісного майна так і особистого приватного майна подружжя. В свою чергу, правом на укладення шлюбного договору володіють особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя. Щодо укладення шлюбного договору неповнолітніми особами то варто відмітити, що для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом.

Необхідно відзначити певні особливості шлюбного договору. Перш за все, для вказаного договору обов'язковою є письмова форма та нотаріальне посвідчення. При цьому він повинен регулювати майнові відносини між подружжям. За своїм змістом шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини або ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становища, а також за таким правочином не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно й інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Необхідно зазначити, що законодавством не допускається одностороння відмова від шлюбного договору. Так, статтею 101 СК України передбачено, що відмова від шлюбного договору здійснюється за бажанням сторін. За рішенням суду розірвання шлюбного договору можливе з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Щодо визнання шлюбного договору недійсним то слід звернути увагу на ст. 103 СК України та ст. 215, 203 ЦК України, які передбачають загальні

підстави недійсності правочинів, які необхідно застосовувати і до шлюбного договору.

Справи про визнання шлюбного договору недійсним належать до цивільної юрисдикції й розглядаються в загальному позовному провадженні за правилами загальної територіальної юрисдикції (підсудності). При цьому коло доказів при визнанні шлюбного договору недійсним визначається залежно від факту, який необхідно довести в суді. Якщо суд ухвалив рішення про задоволення вимог щодо визнання правочину недійсним – він вважається недійсним з моменту його укладення.

В рамках цієї теми важливим є також питання щодо утримання одного з подружжя. Перш за все, слід звернути увагу на коло осіб, які мають право на утримання. Так, відповідно до норм сімейного законодавства право на утримання мають подружжя, які знаходилися в зареєстрованому шлюбі, колишне подружжя після розірвання шлюбу, дружина під час вагітності, дружина або чоловіку разі проживання з нею/ним дитини, один із подружжя з ким проживає дитина-інвалід, а також жінка та чоловік, які не проживають в шлюбі між собою у випадках, передбачених законом. При цьому сімейне законодавство передбачає певні умови, за наявності яких один із подружжя має право на утримання (аліменти) від іншого, а саме: наявність зареєстрованого шлюбу, непрацездатність одного з подружжя, необхідність матеріальної допомоги одного з подружжя, наявність в другого з подружжя матеріальної можливості для сплати аліментів. Тобто, стає очевидним, що в разі наявності спірних правовідносин щодо утримання одного з подружжя іншим – вищеперераховані факти повинні бути належним чином підтвержені/спростовані під час судового процесу. Справи про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя при наявності спору розглядаються в спрощеному позовному провадженні, оскільки відповідно до ст. 19 ЦПК України, такі справи відносяться до малозначних справ. Розгляд справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя розглядається за правилами альтернативної територіальної підсудності (за вибором позивача) відповідно до ч. 1 ст. 28 ЦПК України.

ТЕМА 3

СУДОВИЙ ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ БАТЬКІВ, ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розмірів аліментів на утримання дітей або звільнення від обов'язку їх сплати.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання інших членів сім'ї.

Методичні вказівки

Для розуміння процесуальних особливостей розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей, потрібно зазначити, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, духовного і соціального розвитку. Обов'язок батьків утримувати дітей виникає з моменту народження та триває до досягнення дитиною повноліття. Батьки зобов'язані утримувати дитину незалежно від того одружені вони чи ні.

Аліментне зобов'язання визначається, як правовідносини, урегульовані нормами сімейного законодавства України, у яких одна сторона зобов'язана утримувати іншу сторону, а друга має право вимагати виконання такого обов'язку. Слід звернути увагу, що справи про стягнення аліментів можуть вирішуватись як в судовому порядку, так і за домовленістю сторін. У позасудовому порядку батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому зазначаються строки сплати і розмір аліментів, такий договір посвідчується нотаріально.

Щодо судового порядку, то справи про стягнення аліментів можуть розглядатись в позовному (загальному або спрощеному) або наказному провадженнях. Доцільно зауважити, що розгляд

справ про стягнення аліментів можливо у наказному провадженні в наступних випадках: а) заявник висуває вимогу щодо стягнення аліментів у певному розмірі, визначеному законом; б) не ставиться питання про встановлення чи оспорування батьківства (материнства); в) якщо до справи не залучені інші заінтересовані особи. Судовий наказ видається у п'ятиденний строк без судового розгляду. Крім того необхідно зауважити, що справи про стягнення аліментів на утримання дитини у наказному провадженні можливі тільки щодо неповнолітніх дітей. Також боржник позбавлений права скасування та оскарження судового наказу про стягнення аліментів на утримання дитини. Однак, боржнику надається право переглянути судовий наказ за нововиявленими обставинами, або подати позов про зменшення розміру аліментів на утримання дитини.

Необхідно зазначити певні особливості розглядуваної категорії справ у судовому порядку. Так, на позови про стягнення аліментів не поширюється позовна давність; власником аліментів є сама дитина, а той з батьків хто проживає з дитиною має право розпоряджатися такими коштами в інтересах дитини; суд повинен враховувати стан здоров'я та матеріальне становище як дитини, так і платника аліментів; наявність у платника аліментів осіб, які перебувають на його утриманні; інші обставини, що мають істотне значення для справи. Аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову (заяви).

При дослідженні такого питання слід також зазначити, що батьки мають обов'язок утримувати дітей і після повноліття.

Необхідно враховувати те, що розмір аліментів може бути змінений. До підстав, за яких можливо змінити розмір аліментів слід віднести зміну матеріального або сімейного стану та погіршення або поліпшення здоров'я. Так, суд має право зменшити розмір аліментів для платника, якщо у нього народилась дитина або ж було знищено майно, що приносило основний дохід. Коли ж у отримувача аліментів виявили захворювання, що потребує багато коштів, то суд має право збільшити розмір аліментів. Також батьки можуть бути звільненні від обов'язку виплачувати аліменти у випадку, коли дохід дитини перевищує дохід батьків і повністю забезпечує її потреби.

За позовом про зміну розміру аліментів може звернутись платник або одержувач аліментів. Вимога про звільнення від сплати аліментів належить обом батькам. Слід звернути увагу, що справи про зменшення розміру аліментів на утримання дитини або звільнення від обов'язку їх сплати розглядаються за загальними правилами позовного провадження. Щодо збільшення розміру аліментів, то така категорія справ може розглядатися у спрощеному позовному провадженні, оскільки відповідно до п. 6 ст. 19 ЦПК України відноситься до малозначних справ.

Необхідно також зазначити, що повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними й потребують матеріальної допомоги. Але такий обов'язок не є абсолютним, тобто діти звільняються від його виконання, якщо батьки ухилялись від виконання батьківських обов'язків. Така ж норма діє у випадку участі дітей у додаткових витратах на батьків. Слід також відмітити, що такі справи розглядаються у судовому порядку, якщо діти не домовились про це з батьками у добровільному порядку чи відсутній договір про сплату аліментів. Суд повинен брати до уваги можливість одержання утримання від дітей, до яких не висунуто позову про стягнення аліментів, дружини, чоловіка, батьків.

Для повноцінного розуміння значення поняття «утримання» слід розглянути обов'язок утримання також і інших членів сім'ї та родичів. Юридичними фактами, які є підставою виникнення такого обов'язку є: а) родинний зв'язок між особою, яка утримує аліменти, і платником (баба, дід – онуки, прабаба, прадід – правнуки, сестра – брат); б) свояцтва (мачуха, вітчим – пасинок, падчерка); в) перебування дитини на вихованні в інших осіб, у яких вона виховувалась; г) відсутність у потенційних утриманців родичів більш близького ступеня спорідненості; ґ) неможливість осіб, які перебувають на утриманні, самостійно забезпечити своє існування.

Отже, при вивченні такої теми необхідно звернути увагу, що правовідносини щодо утримання – це правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана надати іншій стороні утримання на підставах і в порядку, що встановлені законом, а друга сторона вправі вимагати виконання такого обов'язку. Спори, що виникають

щодо аліментних зобов'язань можна поділити на такі групи: а) спори про стягнення аліментів на утримання дітей; б) спори про зміну розмірів аліментів або звільнення від такого обов'язку; в) спори про стягнення аліментів на утримання батьків; г) спори про стягнення аліментів на утримання інших членів сім'ї та родичів. При цьому кожна категорія вказаних спорів має свої особливості та специфіку процесуального розгляду.

ТЕМА 4.

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БАТЬКІВСТВА Й УСИНОВЛЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання батьківства (материнства), їх відмінність від справ про встановлення факту батьківства (материнства).
2. Процесуальні особливості розгляду спорів між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про опорування батьківства (материнства).
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав і про поновлення в батьківських правах.

Методичні вказівки

При вивченні такої теми необхідно спочатку зупинитися на порядку визначення походження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі між собою. У законодавстві втілена презумпція шлюбного походження дитини, яка встановлена для спрощення процедури реєстрації дитини та є цілком логічною та закономірною у шлюбних взаєминах. Проте, слід звернути увагу, що якщо дитина народилася протягом 10 місяців після розірвання попереднього шлюбу, але мати на час народження дитини уклала но-

вий шлюб, то презумпція батьківства діятиме стосовно її нового чоловіка. Якщо ж нового шлюбу укладено не було – жінка, що народила дитину протягом 10 місяців може посылатися на батьківство чоловіка, з яким вона перебувала в шлюбі.

Свою специфіку має порядок визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. Відповідно до ст. 125 СК України, якщо мати та батько не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері буде визнаватися на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини, а походження дитини від батька – за заявою матері або за рішенням суду.

Перш за все, слід зазначити, що існує різниця між поняттями визнання батьківства (материнства) та встановлення факту батьківства (материнства). В першому випадку мова йде про те, що жінка або ж чоловік, котрі вважають себе матір'ю/батьком дитини, мають право подати до суду позов про визнання батьківства або материнства. При цьому підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до ЦПК України, в тому числі висновки експертів. Такі справи суд розглядає в загальному позовному провадженні, при цьому в справах названої категорії суд не може застосовувати мирову угоду (оскільки умови та порядок визнання батьківства визначено законом). Щодо установа факту батьківства, то слід зазначити, що якщо чоловік, який міг бути батьком дитини помер, зацікавлені особи можуть звернутися до суду для установа факту батьківства чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини. Нормами Сімейного кодексу України також врегульовано і порядок встановлення факту материнства за рішенням суду (ст. 132 СК України). Такі рішення в майбутньому можуть знадобитися для забезпечення майнових та немайнових прав дитини, тому є актуальними та важливими в судовій практиці. Щодо встановлення факту батьківства, то такі справи розглядаються за правилами окремого провадження.

Якщо виникає спір між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини, який не врегульовано органами опіки та піклування, він може вирішуватися в суді в порядку позовного

провадження за правилами загальної територіальної підсудності. Така вимога може також заявлятися разом із вимогою про розірвання шлюбу, про стягнення аліментів, проте в цьому випадку слід застосувати правила альтернативної територіальної підсудності (за вибором позивача). В даній категорії справ до предмету доказування буде належати: умови виховання дитини, взаємини батьків з дитиною, наявність/відсутність доходів у батьків, забезпеченість житлом тощо. Однією із особливостей розгляду такої категорії справ, є обов'язкова участь органів опіки та піклування для надання висновку по справі. Оцінюючи докази, суд повинен дати належну оцінку висновку органу опіки та піклування, з'ясувати думку дитини та ухвалити законне рішення по справі.

Актуальним в рамках цієї теми є питання оспорювання батьківства або ж материнства. Так, може виникнути ситуація, коли батьки помилково записані такими, або навпаки, з вини батьків або одного з них записано батьками дитини тих, від яких вона не походить, тобто відсутня кровна спорідненість. В такому випадку сімейне законодавство дає можливість оспорити своє батьківство, шляхом пред'явлення позову про виключення запису про нього як батька дитини. Слід звернути увагу на можливість оспорювання і материнства. Сімейне законодавство передбачає два випадки оспорювання материнства: жінкою, яка записана матір'ю дитини; жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини, пред'явивши позов до жінки, яка записана матір'ю дитини. Справи про визнання батьківства або материнства розглядаються в порядку цивільного судочинства в порядку позовного провадження за правилами загальної територіальної юрисдикції (підсудності). Предметом доказування в такій категорії справ є відсутність кровного споріднення між особою, яка записана батьком (матір'ю) дитини та дитиною. У разі його відсутності – суд ухвалює рішення про виключення відомостей про батька (матері) дитини з актового запису про народження дитини.

Слід звернути увагу на процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав і про їх поновлення. Чіткий перелік підстав позбавлення батьківських прав передбачений ст. 164 СК України, що є вичерпним. Такі справи підпада-

ють під цивільну юрисдикцію та повинні розглядатися в порядку загального позовного провадження за правилами загальної територіальної підсудності за участю самої дитини, яка може висловити свою думку. У справах про позбавлення батьківських прав обов'язковою є участь органів опіки та піклування для надання висновку по справі. Необхідно зазначити, що сімейне законодавство передбачає і можливість поновлення батьківських прав. Так, ст. 169 СК України передбачає, що розглядаючи справи про поновлення батьківських прав, суди зобов'язані перевірити, наскільки змінилася поведінка особи й обставини, що були підставою для позбавлення її батьківських прав, а також дослідити інші фактори, які мають значення для належного вирішення справи та можливості поновлення батьківських прав.

Окремої уваги заслуговує інститут усиновлення. Так, усиновлення слід визначати як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, в консульській установі або дипломатичному представництві України. Слід зазначити наступні особливості інституту усиновлення: розгляд справ про усиновлення дітей здійснюється в порядку окремого провадження; заявником може бути особа, яка бажає усиновити дитину, подання заяви про усиновлення дитини через представника не допускається; органом опіки та піклування до суду в обов'язковому порядку подається висновок про доцільність усиновлення й відповідність його інтересам дитини; розгляд цієї категорії справ проводиться у складі одного судді і двох присяжних відповідно до вимог процесуального законодавства. Важливим також є те, що законом передбачена таємниця усиновлення, що передбачає право усиновлювача приховувати факт усиновлення, у зв'язку з чим справи про усиновлення, заявниками в яких є громадяни України, слухаються в закритому судовому засіданні, за клопотанням заявника та відомості, що стали відомі в процесі розгляду справи, не підлягають розголошенню.

Отже, вбачається, що справи що стосуються батьківства та усиновлення є надзвичайно важливими та мають свої особливості, тому при вивченні такої теми необхідно звернути увагу на наступні категорії, як встановлення батьківства/ материнства, факт

визнання батьківства та його співвідношення з фактом встановлення батьківства, оспорювання батьківства, процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав та дослідити особливості інституту усиновлення, який посідає вагомe місце в сфері сімейних правовідносин.

ТЕМА 5

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ Й ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Загальні положення про право особи на захист честі, гідності й ділової репутації.
2. Склад осіб, які беруть участь у справі про захист честі, гідності й ділової репутації.
3. Особливості судового доказування у справах про захист честі, гідності й ділової репутації.
4. Способи захисту права на повагу до честі й гідності, а також недоторканність ділової репутації.

Методичні вказівки

Конституція України та Цивільний кодекс України серед найважливіших особистих немайнових благ особи називає честь та гідність, що є найвищою цінністю держави. Ці поняття мають між собою нерозривний зв'язок, проте розбіжність полягає в тому, що честь є об'єктивною суспільною властивістю, яка суб'єктивно оцінюються людиною, а гідність – суб'єктивною самооцінкою, що залежить від її внутрішнього духовного світу. Визначення честі, гідності та ділової репутації відображено в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». Вбачається, що поряд із особистісними категоріями честі та гідності законодавство виділяє ще один об'єкт правової охорони, а саме ділову репутацію особи. У вищевказаній постанові під діловою репутацією фізичної особи розу-

міється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей під час виконання нею трудових, службових, громадських та інших обов'язків, а під діловою репутацією юридичної особи розуміється оцінка її підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Слід звернути увагу, що реалізація права особи на захист честі гідності ділової репутації може бути здійснена в судовому та позасудовому порядку.

Що стосується судового порядку, то в разі якщо право особи на повагу до її честі, гідності й недоторканості ділової репутації було порушено, вона з метою захисту своїх прав та інтересів може скористатися одним із таких позовів: позов про спростування недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність і ділову репутацію; позов про право на відповідь; позов про заборону поширення інформації, яка принижує її честь, гідність і ділову репутацію; позов про відшкодування майнової шкоди заподіяної внаслідок поширення інформації, яка принижує честь, гідність і ділову репутацію особи; позов про відшкодування моральної шкоди заподіяної внаслідок поширення інформації, яка принижує честь гідність і ділову репутацію особи. Що стосується неპозовних засобів захисту честі, гідності й ділової репутації особи то слід зазначити можливість особи звернення до суду із заявою про встановлення факту неправдивості поширення інформації та спростування її в порядку окремого провадження.

Необхідно звернути увагу на процесуальні особливості розгляду категорії справ щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. Так, оскільки характер спірних правовідносин є цивільно-правовим (незалежно від суб'єктного складу), то всі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання й іншої підприємницької діяльності, що розглядаються в порядку господарського судочинства. Така категорія справ розглядається судами за правилами загальної територіальної підсудності, тобто за місцезнаходженням відпо-

відача, або ж у передбачених законодавством випадках – за місцезнаходженням його майна чи місцем його постійного заняття (роботи) (ст. 27 СК України). Якщо ж особа, яка поширила інформацію невідома – справа розглядається за заявою особи, права якої порушено в порядку окремого провадження судом за місцем зареєстрованого проживання заявника.

Щодо суб'єктного складу, то слід зазначити, що позов до суду вправі пред'являти фізична особа в разі поширення про неї недостовірної інформації, що порушує її особисті немайнові права, а також інші заінтересовані особи (зокрема члени сім'ї, родичі), якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує їхні особисті немайнові права. Щодо малолітніх, неповнолітніх чи недієздатних осіб то їхні інтереси вправі представляти законні представники таких осіб, а у разі поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права юридичної особи – уповноважений орган цієї юридичної особи. Відповідачами, в свою чергу, будуть виступати фізична або юридична особа, що поширила недостовірну інформацію, а також автор цієї інформації.

Щодо предмета доказування, то до таких обставин відносять: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; поширення інформації, що стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, що не відповідає дійсності. До того ж важливим є те, що така інформація повинна порушувати особисті немайнові права особи.

Слід звернути увагу також на способи захисту права на повагу до честі й гідності, а також недоторканості ділової репутації. Такими способами є перш за все, відшкодування майнової шкоди, у випадку, коли порушення права завдає особі збитків у формі реальних збитків та (або) упущеної вигоди, а також компенсація моральної шкоди. Слід звернути увагу, що особливості стягнення моральної шкоди передбачені цивільним законодавством та постановою Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Доцільно зауважити, що існують і спеціальні способи захисту права на повагу до честі й гідності, а також недоторканості ділової репутації. До

таких способів захисту слід віднести спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь, а також заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права особи.

Отже, вивчаючи таку тему необхідно розмежовувати поняття честі, гідності та ділової репутації, особливо слід звернути увагу на процесуальні особливості судового розгляду даної категорії справ та вміти розмежовувати загальні та спеціальні способи захисту права на повагу до честі й гідності, а також недоторканості ділової репутації особи.

ТЕМА 6

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Засоби захисту права власності.
2. Розгляд судами справ про захист права власності за речовими позовами.
3. Захист прав співвласників на об'єкти права спільної власності в судовому порядку.
4. Розгляд судами справ, пов'язаних з об'єктами самочинного та незавершеного будівництва.
5. Визнання права власності в порядку набувальної давності в судовому порядку.

Методичні вказівки

Під цивільно-правовим захистом прав власності слід розуміти сукупність передбачених цивільним законодавством засобів, які застосовуються у зв'язку з вчиненням проти цих прав правопорушення, та які спрямовані на відновлення чи захисту майнових інтересів їх власників.

Поняття охорони права власності слід трактувати у широкому та вузькому розумінні. У широкому значенні охорону права власності варто визначити, як забезпечення регулювання охорони

відносин власності за нормальних умов використання власником належного йому майна без будь-яких порушень його прав, а також без обмеження прав та інтересів інших осіб. Охорона права власності у вузькому значенні полягає в захисті порушеного права власності конкретного суб'єкта.

Засоби захисту права власності класифікують на три категорії: речові, зобов'язально-правові та інші цивільно-правові засоби захисту.

Так, речові засоби захисту права власності полягають у зверненні з позовними вимогами неволодіючого власника до незаконного володільця про витребування майна (віндикаційний позов); вимогами власника щодо усунення порушення права власності, які не пов'язані з володінням (негаторний позов), а також вимогами власника про визнання права власності. Кожна з вказаних категорія має свої особливості, передбачені цивільним та цивільно-процесуальним законодавством.

Зобов'язально-правові засоби захисту засновані на охороні майнових інтересів сторін у цивільному провадженні, а також осіб, які зазнали шкоди в результаті недоговірною заподіяння шкоди їхньому майну. Вимоги про захист цих інтересів безпосередньо не впливають із права власності. Позови власника до правопорушника, з яким він пов'язаний зобов'язаними правовідносинами, спрямовані як на усунення перешкод у здійсненні права власності (наприклад позови про повернення речей, наданих у користування за договором, позови про повернення безпідставно отриманого майна, тощо) так і на відшкодування шкоди або збитків.

До інших цивільно-правових засобів захисту права власності, що не належать до попередніх, зараховують, наприклад, правила про захист майнових прав власника, визнаного в установленому порядку безвісно відсутньою або таким, що помер у разі його явки; про захист інтересів сторін у разі визнання правочину недійсним; вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання або ж прогібіторний позов.

Слід відзначити, що якщо мова йде про захист права власності на нерухоме майно, то позови, які виникають щодо нерухомого

майна, висуваються за місцем знаходження майна або основної його частини. У випадку, якщо висунуто позов про право власності на кілька жилих приміщень, розташованих у різних районах міста або різних місцевостях, то такий позов висувається до одного із судів за вибором позивача, але за місцезнаходженням основної частини нерухомого майна, що за своєю вартістю перевищує ті, що знаходяться в інших районах чи місцевостях. Також варто звернути увагу, що до позовів, які виникають щодо нерухомого майна можуть належати: позови про визнання права на таке майно; про витребування майна з чужого незаконного володіння; про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном, тощо, кожен з яких має свою специфіку.

Часто власниками майна є декілька осіб. Право спільної власності можна визначити як право двох і більше осіб на один і той самий об'єкт, який може складатися з однієї речі або ж сукупності речей. Говорячи про спільну власність необхідно розмежовувати поняття спільної сумісної власності та спільної часткової власності. Так, власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є правом спільної часткової власності. Щодо спільної сумісної власності, то на відміну від спільної часткової власності, тут розміри часток заздалегідь не визначені, хоча й припускається, що вони рівні. Будь-яке право власності є непорушним та охороняється державою. Припинення права власності на майно можливе тільки спираючись на підстави, які чітко передбачені законом.

Слід звернути увагу, що поряд із загальними підставами припинення права спільної часткової власності існують і специфічні підстави припинення. В даному випадку мова йде про поділ майна, що знаходиться у спільній частковій власності та виділ частки, що належить кожному із співвласників, зі спільного майна. При цьому виділ частки може бути здійснений у договірному та судовому порядку. В останньому випадку цивільне законодавство (ст. 365 ЦК України) чітко визначає коло умов за яких це можливо.

Щодо спільної сумісної власності, то ЦК України закріплює презумпцію згоди всіх учасників спільної сумісної власності на розпорядження спільним майном. Згідно з ст. 369 ЦК України,

у разі вчинення правочину одним із співвласників, він вважається вчиненим за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом. Разом з цим, співвласники мають право на виділ в натурі частки з майна, що є у спільній сумісній власності, крім випадків передбачених законом. Також співвласники мають право на поділ майна, що є у спільній сумісній власності. В разі, якщо співвласники не можуть врегулювати поділ або виділ майна в договірному порядку, цивільне законодавство, а саме ст. 365 ЦК України передбачає примусовий порядок припинення права власності на майно.

В цій темі важливим є питання, що стосуються об'єктів самочинного та незавершеного будівництва. Так, об'єктом самочинного будівництва слід визначати житловий будинок, будівлю, споруду, іншу нерухомість, якщо вона збудована або будується на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети або ж була зведена без належного дозволу на виконання будівельних робіт чи без належного затвердженого проекту з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Таке майно не є об'єктом права власності та воно не може виступати предметом поділу. Важливо зазначити, що при пред'явленні вимог про знесення самочинного будівництва, то в даному випадку вона може бути застосована за умови доведення факту порушення права інших осіб таким самочинним будівництвом.

Щодо незавершеного будівництва, то варто відзначити, що за загальним правилом до завершення будівництва особа вважається власником лише матеріалів, майна, обладнання, що були використані в процесі будівництва, а не самого об'єкту нерухомості. Проте, в передбачених законодавством випадках, у особи може виникати право власності на об'єкт незавершеного будівництва. Так, для цього необхідно наявність договору щодо такого об'єкту, документ, який підтверджує право власності або право користування земельною ділянкою, на якій розташований об'єкт, а також документи що містять опис об'єкта незавершеного будівництва. За наявності вказаних обставин можна говорити про можливість закріплення за особою права власності на такий об'єкт.

Говорячи про набувальну давність, то останню можна кваліфікувати, як один із способів набуття права власності на безха-

зйину річ. В даній категорії справ позивачами будуть володільці чужого майна, а відповідачами – попередній власник, його правонаступник чи особа, яка вважає себе власником майна. При цьому слід зауважити, що в разі відсутності відповідача такі справи можуть розглядатися в порядку окремого провадження (за відсутності спору про право). Умовами визнання права власності за набувальною давністю є: законний об'єкт володіння, незаконність володіння, тривалість володіння (десять років – для нерухомості, п'ять – для рухомих речей); безперервність володіння; добросовісність володіння, відкритість володіння, володіння майном як своїм. В даному випадку винесення рішення суду про задоволення позову є підставою для реєстрації права власності на майно.

Отже, в ході вивченні теми про захист права власності слід звернути увагу на способи захисту права власності, а також особливості їх реалізації, розмежувати поняття самочинного та незавершеного будівництва, дослідити особливості набувальної давності тощо.

ТЕМА 7 РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судами справ про відшкодування майнової шкоди.
2. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в судовому порядку.
3. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою.
4. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.

Методичні вказівки

Відшкодування шкоди – один із найважливіших інститутів сучасного українського права. У статті 11 ЦК України однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків є «заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі». Так, із змісту статті 1166 ЦК України випливає, що відшкодування шкоди можливе за наявності наступних умов: завдано шкоди особистим немайновим правам або майну фізичної особи чи юридичної особи; дії або бездіяльність, якими завдана шкода є неправомірними; причинний зв'язок між протиправними діями правопорушника та шкодою, яка виникла; вина особи, яка завдала шкоду. В даному випадку необхідно звернути увагу на презумпцію вини порушника, яка трактується наступним чином: «якщо потерпілий довів наявність шкоди, то боржник має довести відсутність своєї вини». Тому, з аналізу норм чинного законодавства та судової практики зрозуміло, що в даній категорії справ саме на відповідача покладено обов'язок доведення відсутності його вини.

Класифікуючи шкоду на майнову та моральну (немайнову), слід зазначити, що майнова шкода – це зменшення майнової сфери потерпілого внаслідок пошкодження чи знищення його майна або внаслідок порушення його особистих немайнових прав. Майнова шкода включає в себе реальні збитки (витрати потерпілого та пошкодження його майна) та упущену вигоду (неотриманні потерпілим доходи). При цьому вартість утраченого, пошкодженого або знищеного майна для включення його до суми збитків повинна бути належним чином підтверджена. Говорячи про суб'єктний склад у справах про відшкодування шкоди, необхідно зазначити, що суб'єктами можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин, але особою, зобов'язаною відшкодувати шкоду може бути лише дієздатна фізична особа, юридична особа, держава або інше соціально-публічне утворення. Відповідачем у вказаній категорії справ є особа, яка відповідно до закону, має відшкодувати шкоду.

Щодо моральної (немайнової) шкоди, то її слід визначити як негативні наслідки, які настали в результаті порушення суб'єктивних прав потерпілих, в результаті чого потерпілим необхідні пев-

ні додаткові засоби для компенсації їх переживань і відновлення звичайного стану. Право на відшкодування моральної шкоди закріплено Конституцією України та ЦК України. Так, найпоширенішими випадками, коли вирішується питання про відшкодування моральної шкоди є: поширення відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, порушення прав споживачів, скоєння злочину, відшкодування шкоди, завданої майну та здоров'ю особи, прийняття незаконних рішень, а також дії чи бездіяльність органу дізнання, судового слідства, прокуратури чи суду та інші. Щодо відшкодування моральних шкоди то слід відмітити що ст. 23 ЦК України передбачено можливість її відшкодування грішми, іншим майном або в інший спосіб. При цьому на обсяг відшкодування не впливає наявність чи обсяг майнової шкоди. До того ж варто звернути увагу що за загальним правилом до вимог про відшкодування шкоди не застосовується позовна давність (за винятком випадків передбачених законом), оскільки вони впливають із особистих немайнових прав. При вивченні окремих особливостей відшкодування моральної шкоди варто звернути увагу на постанову Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31.03.1995 року.

Говорячи про відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою, то такий обов'язок відшкодування такої шкоди в даному випадку покладається на: юридичну чи фізичну особу – роботодавця, якщо шкода завдана під час виконання своїх трудових обов'язків; на замовника в цивільно-правовому договорі, якщо шкода завдана під час виконання підрядником завдання замовника та на підприємницькі товариства або кооперативи, якщо шкода завдана під час здійснення підприємницької або іншої діяльності від імені товариства чи кооперативу. Відповідачем у таких справах є юридична особа або фізична, замовник, підприємницьке товариство чи кооператив. Проте, працівника, який заподіяв шкоду варто залучати як третю особу без самостійних вимог. При цьому слід відзначити, що працівник, який завдав шкоду, відповідає перед юридичною особою, яка відшкодувала за нього шкоду у регресному по-

рядку, якщо мають місце передбачені ст. 1166 ЦК України умови відповідальності.

В рамках цієї теми необхідно звернути увагу також на питання відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Так, стаття 1187 ЦК України розтлумачує поняття джерела підвищеної небезпеки. Проте, перелік вказаних в статті джерел не є вичерпним, тому суд при вирішенні спорів повинен з'ясувати наявність характерних ознак діяльності, необхідних для віднесення останньої до категорії джерела підвищеної небезпеки. Обов'язок відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки покладено на володільця джерела, проте не визнається володільцем й не несе відповідальності за шкоду особа, яка управляла джерелом у силу виконання своїх трудових обов'язків перед володільцем джерела підвищеної небезпеки. Відповідні судові справи підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, в разі якщо однією із сторін є фізична особа. Щодо особливостей розгляду даної категорії справ, то в даному випадку варто звернути увагу на постанову Пленуму ВССУ «Про деякі питання застосування судами законодавства про вирішення спорів про відшкодування шкоди завданої джерелом підвищеної небезпеки» № 4 від 01.02.2013 року.

Слід акцентувати увагу на процесуальних особливостях розгляду судом справ про відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього слідства, прокуратури або суду. Особливості даної категорії передбачені ст. 1176 ЦК України, при цьому правила цієї статті можна розглядати як спеціальні відносно загальних правил ст. 1173 ЦК України. В такому випадку для більш детального вивчення питання необхідно звернутися до Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 року, яким врегульовано специфіку та особливості вказаної категорії.

Отже, в такій темі необхідно звернути увагу на поняття та види шкоди, на особливості відшкодування юридичною або фізич-

ною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою, відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, а також звернути увагу на процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього слідства, прокуратури або суду. До того ж слід пам'ятати, що окрім Цивільного кодексу України, питання щодо відшкодування шкоди регламентується спеціальним законодавством, що має важливе значення при вирішенні справ з відшкодування шкоди.

ТЕМА 8

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Розгляд судами справ про стягнення заборгованості по заробітній платі.
2. Процесуальні особливості розгляду судами справ про повнення на роботі і стягнення компенсації за вимушений прогул.
3. Процесуальні особливості розгляду судами справ про відшкодування шкоди в трудових правовідносинах.

Методичні вказівки

Перш за все, необхідно зазначити, що «заробітна плата» визначається, як винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Часто роботодавці належним чином не виконують свої обов'язки передбачені вимогами чинного законодавства та трудовим договором, тому працівник змушений захищати свої права. Одним із найпоширеніших засобів захисту є можливість звернення особи до суду, тобто судовий спосіб захисту. Так, стягнення заборгованості по заробітній платі відбувається в порядку позовного або наказного провадження залежно від того, чи існують між

сторонами трудових відносин спір стосовно розміру заробітної плати й наявності права працівника на її отримання. Варто відзначити, що відповідно до Закону України «Про судовий збір» позивачі в даній категорії справ звільняються від сплати судового збору підчас розгляду справив усіх судових інстанціях.

Слід враховувати, що заява про видачу судового наказу про стягнення нарахованої, але несплаченої працівникові суми заробітної плати подається до суду за правилами альтернативної територіальної підсудності (ч. 1 ст. 28 ЦПК України). Тобто, вона може бути подана або за зареєстрованим в установленому порядку місцем проживання фізичної особи, чи за зареєстрованим в установленому порядку місцем її перебування або місцезнаходження юридичної особи боржника, або за зареєстрованим місцем проживання чи перебування заявника.

У позовному провадженні такі вимоги розглядаються у таких випадках: 1) вимога працівника про стягнення нарахованої, але несплаченої йому суми заробітної плати спочатку була заявлена у наказному провадженні, за цією заявою було постановлено ухвалу про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу або судовий наказ було скасовано судом; 2) заявлено вимогу про стягнення заробітної плати в разі наявності спору щодо розміру заборгованості чи права на її отримання; 3) уразі смерті працівника вимогу про стягнення нарахованої, але несплаченої заробітної плати заявлено його спадкоємцями.

На відміну від справ наказного провадження, у яких заявник повинен довести суду безспірність власних вимог, а отже, розмір усіх сум, що підлягають стягненню, повинен бути підтверджений безспірними доказами, що свідчать про визнання роботодавцем розміру своєї заборгованості, в позовному провадженні розрахунок суми заборгованості з урахуванням індексації заробітної плати і суми компенсації за затримку розрахунку під час звільнення може бути зроблений і поданий до суду за самим працівником. Водночас факт перебування позивача в трудових відносинах із відповідачем, розмір заборгованості по заробітній платі, факт звільнення працівника мають бути підтверджені належними та допустимими доказами.

Варто звернути увагу на те, що коли особа вважає своє звільнення незаконним, вона може звернутись до місцевого суду загальної юрисдикції із заявою про поновлення на роботі, зміну дати й формулювання причини звільнення, оплати компенсації за час вимушеного прогулу.

Для ухвалення рішення про поновлення на роботі суд встановлює такі юридичні факти: факт перебування позивача в трудових відносинах із відповідачем до моменту звільнення (або переведення на іншу роботу), факт звільнення працівника (або переведення на іншу роботу), факт порушення вимог законодавства з боку роботодавця під час звільнення працівника (або переведення на іншу роботу). Одночасно приймається рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижче оплачуваної роботи, але не більше як за один рік.

Звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці особи, яка досягла пенсійного віку не є підставою для відмови у задоволенні вимог про виплату заробітної плати на період працевлаштування незалежно від того чи отримує особа пенсію.

Слід відмітити, що на працівників, які звільнені з роботи за сумісництвом правила про збереження заробітної плати не поширюється, (крім вихідної допомоги) оскільки їх не можна зарахувати до категорії працівників, які потребують працевлаштування.

Важливе місце становить питання щодо розгляду спорів про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям. Законні інтереси працівників гарантується шляхом установлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду і за умови, що така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями. Відповідальність обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством.

На працівників не може бути покладена відповідальність за шкоду, яка належить до категорії нормального виробничого господарського ризику а також за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності. Визначаючи розмір

шкоди, суд має виходити із цін на певні матеріальні цінності і застосовувати встановлені нормативно-правовими актами для цих випадків кратність, коефіцієнти, індекси, податок на добавлену вартість, акцизний збір. Розмір шкоди заподіяної з вини кількох працівників, визначається для кожного з них з урахуванням ступеня вини, виду і меж матеріальної відповідальності.

Отже, при вивченні цієї теми слід зупинитись на певних видах трудових спорів, які пов'язані із стягненням заборгованості по заробітній платі, поновленням на роботі і стягненням компенсації за вимушений прогул, а також звернути увагу на питання стосовно відшкодування шкоди у трудових правовідносинах.

ТЕМА 9 ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ЖИТЛОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають із житлових правовідносин.
2. Процесуальні особливості розгляду судом спорів, що витікають із права користування (найму) житловим будинком (квартирою).
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про виселення громадян із житлових приміщень та вселення їх у житлові приміщення.

Методичні вказівки

Відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожному гарантується право на житло. Захист прав, що впливають із житлових правовідносин здійснюється відповідно до норм ст. 16 ЦК України, за якими кожен учасник житлових відносин, який отримав відповідний обсяг дієздатності, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права та інтересу. Судові справи, які виникають із житлових правовідносин мають свої особливості, а саме: такі справи завжди

підпадають під цивільну юрисдикцію; в більшості випадків розгляду таких справ підсудність буде виключною, оскільки спірні правовідносини частіше за все стосуються нерухомого майна або основної його частини або ж будуть застосовуватися правила альтернативної підсудності (наприклад, у разі стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги).

Житлові спори можуть виникати в процесі експлуатації житлового фонду, в результаті недодержання закріплених нормативів власниками, наймачами й орендарями жилих та нежилых приміщень у жилих будинках. Загалом, найпоширенішою класифікацією житлових спорів є наступна: до першої категорії відносять спори, що породжені нормами ЦК України, до другої – спори, що породжені нормами ЖК України, третьої – спори, що породжені нормами СК України, та спори, що породжені іншими нормативно-правовими актами.

Щодо спорів, породжених нормами ЖК України, то слід зазначити, що вони найчастіше стосуються невиконання договору найму житла, договору соціального найму житла, із права власності громадян на жилий будинок, із житлово-кооперативних відносин, тощо. Особливої уваги заслуговують спори, що безпосередньо пов'язані із договором найму жилого приміщення, а саме: про надання наймачеві звільненого жилого приміщення в комунальній квартирі; про визнання і втрату права на жиле приміщення; про видачу ордера на жиле приміщення; про переселення на час капітального ремонту жилого будинку; про видачу ордера на жиле приміщення. Найчастіше на практиці зустрічається спір про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням. Особливості даного спору передбачені ст. 71 ЖК України, яка передбачає збереження житла за його власниками без обмежень, а також гарантії збереження житла в державному та комунальному житловому фонді за тимчасово відсутніми громадянами протягом шести місяців, а також членів сім'ї власника приміщення – протягом року. Якщо ж особа не проживає в жилому приміщенні понад встановлений строк, то це дає підстави для визнання такої особи в судовому порядку такою, що втратила право користування ним.

Отже, при дослідженні цієї теми необхідно звернути увагу, що на сьогоднішній день житлові спори користуються неабиякою популярністю, тому потрібно чітко розмежовувати категорію спірних правовідносин, підстави їх виникнення та норми права, що будуть до них застосовуватися.

ТЕМА 10 ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ окремого провадження
2. Процесуальні особливості розгляду судами справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Методичні вказівки

Окреме провадження в юридичній літературі визначається як самостійний вид цивільного судочинства, що характеризується специфічним процесуальним порядком розгляду й вирішення точно визначеного законом переліку цивільних справ, у яких суд встановлює події, дії стан, здійснює захист охоронюваних законом прав та інтересів громадян та організацій. Стаття 293 ЦПК України визначає окреме провадження, як вид непозовного ци-

вільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

В порядку окремого провадження розглядаються наступні категорії справ: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Необхідно звернути увагу на особливості окремих категорій справ, що розглядаються в порядку окремого провадження.

1. *Справи щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи недієздатною.*

Слід зазначити, що заява в такій категорії подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі – за місцезнаходженням цього закладу. В заяві заявник (перелік осіб, які можуть бути заявниками передбачений ст. 296 ЦПК України) вказує обставини, що свідчать про наявність психічного розладу чи стійкого психічного розладу або інших обставин, які є підставою для обмеження цивільної дієздатності чи визнання особи недієздатною. При цьому, суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу. Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника, особи, щодо якої

розглядається справа про визнання її недієздатною, та представника органу опіки та піклування. При цьому питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом із урахуванням стану її здоров'я.

2. Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.

Заява неповнолітньої особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, про надання їй повної цивільної дієздатності у випадках, встановлених Цивільним кодексом України, за відсутності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника подається до суду за місцем її проживання. У заяві про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором або є матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану. Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд розглядає за участю заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а також представників органів опіки та піклування. Важливим є те, що участь представників органів опіки та піклування у розгляді справи є обов'язковою. У разі задоволення заявленої вимоги неповнолітній особі надається повна цивільна дієздатність після набрання рішенням суду законної сили.

3. Справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

Заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна. У заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою повинно бути зазначено: для якої мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку. Суд до початку розгляду справи встановлює

осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи реєстрації місця проживання осіб або органи місцевого самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме. Одночасно суд вживає заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено. Суд розглядає справу за участю заявника, свідків, зазначених у заяві, та осіб, яких сам суд визнає за потрібне допитати, і ухвалює рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою.

4. *Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, то перелік фактів.*

Перелік фактів, що мають юридичне значення та можуть бути встановлені судом передбачено ст. 315 ЦПК України. Проте, слід зазначити, що такий перелік не є вичерпним, законом передбачено, що в судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення. Слід звернути увагу, що заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання. У рішенні суду повинно бути зазначено відомості про факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт. Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Отже, вбачається, що процедура розгляду в порядку окремого провадження є більш простою, ніж позовні способи судового захисту, проте кожна категорія справ, що розглядаються в порядку окремого провадження має свої особливості та специфіку та потребує детального дослідження.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1 ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРАВА НА ШЛЮБ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин.
2. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі права на шлюб.
3. Фактичні шлюбні відносини та їх правове значення. Порядок встановлення в судовому порядку факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.
4. Розгляд судом справ про визнання шлюбу недійсним та неукладеним.
5. Юрисдикція справ про розірвання шлюбу. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь
здобувачів вищої освіти**

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин Десев був визнаний недієздатним. Після визнання його недієздатним він вступив в зареєстрований шлюб з громадянкою Андреевою. Потім Десев видужав і суд визнав його дієздатним. Після визнання Десева дієздатним, він пред'явив позов до Андреевої про визнання шлюбу недійсним.

Яке рішення повинен ухвалити суд? Що в даному випадку є підставою позову і які факти входять до предмету доказування у цій справі?

Задача № 2.

Поляков познайомився в м. Одесі з Аллою Чібісовою. У них виникли близькі стосунки і Поляков запропонував Аллі укласти з ним шлюб.

Алла пояснила Полякову, що вона вже знаходиться у зареєстрованому шлюбі і не може зареєструвати з ним шлюб. Проте якщо він бажає, то вона може зареєструвати з ним шлюб по документах своєї сестри – Ганни Чібісової, з якою вони є близнюками. Поляков погодився. Брак зареєстрували по документах Ганни Чібісової.

Через рік Поляков отримав повістку до суду за позовом Ганни Чібісової про стягнення аліментів на утримання дитини.

У судовому засіданні Поляков заявив, що він Ганну Чібісову не знає і ніколи в близьких стосунках з нею не перебував і пред'явив позов про визнання браку недійсним і про оспорювання батьківства.

Яке рішення повинен ухвалити суд? Що є підставою в обох позовах і які факти входять до предмету доказування?

Задача № 3.

Громадянин В. звернувся до суду з вимогою про встановлення режиму окремого проживання зі своєю дружиною. В судовому засіданні було встановлено, що в цьому ж суді знаходиться цивільна справа за позовом цього ж громадянина до своєї дружини про розірвання шлюбу, однак розгляд справи був відкладений на три місяці для примирення подружжя. В обґрунтування своїх вимог громадянин В. пояснив, що він не бажає продовжувати шлюбні стосунки з дружиною, а встановлення режиму окремого проживання йому необхідне для того, щоб мати змогу придбати у власність квартиру, оскільки він не бажає, щоб квартира стала об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Чи можливе застосування судом такого засобу захисту сімейних прав як встановлення режиму окремого проживання подружжя? В якому провадженні повинна розглядатися справа?

Чи можливий розгляд даної справи за спільною заявою подружжя і в якому провадженні? Як повинна бути вирішена судом справа?

Задача № 4.

Родіонов В. М. пред'явив позов до Родіонової О. В. про розірвання шлюбу і розподіл спільного майна подружжя. У судовому засіданні позивач заявив клопотання про зупинення провадження у справі для того, щоб дати можливість сторонам закінчити справу примиренням. Суд задовольнив клопотання позивача.

Чи правильно вчинив суд?

Задача № 5.

Іванов та Іванова звернулися до суду з спільною заявою про розірвання шлюбу в порядку окремого провадження, посилаючись на те, що вони не бажають продовжувати шлюбні стосунки, проте мають спільну дитину 2016 року народження. Під час розгляду справи суду стало відомо, що подружжя є спір відносно поділу спільної двокімнатної квартири. Тоді суд, постановив ухвалу про залишення заяви без розгляду і запропонував їм звернутися із вимогою про розірвання шлюбу в порядку позовного провадження.

Чи є можливим розірвання шлюбу в порядку окремого провадження? Дайте правову оцінку діям суду?

Задача № 7.

Подружжя Павловські з 2008 р. знаходилися у шлюбі, від якого мають дитину. У жовтні минулого року вони припинили подружні стосунки, а в лютому цього року під час вагітності без згоди дружини Павловський звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу, вказуючи на те, що Павловська в період подружнього життя порушувала подружню вірність і, незважаючи на попередження, своєї поведінки не змінила, а навпаки, стала зловживати спиртними напоями і її неодноразово приводили додому в нетверезому стані.

Чи має суд право відкрити провадження у справі? Чи зміниться ситуація, якщо з відповідним позовом до суду звернеться Павловська?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1.3 якого віку особа може звертатися до суду з заявою про надання їй права на шлюб?

- а) з 14 років;
- б) з 15 років;
- в) з 16 років;
- г) граничний вік законом не встановлений.

2. У якому провадженні розглядається справа про надання неповнолітній особі права на шлюб?

- а) у позовному провадженні;
- б) в окремому провадженні;
- в) у спрощеному позовному провадженні;
- г) у наказному провадженні.

3. У яких випадках шлюб визнається недійсним в судовому порядку?

- а) шлюб зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;
- б) шлюб зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення;
- в) шлюб зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною;
- г) шлюб зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка.

4. Які дії суду, у випадку звернення до суду з вимогою про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини або протягом одного року після народження дитини?

- а) залишає заяву без руху;
- б) повертає заяву;
- в) відмовляє у відкритті провадження у справі;
- г) залишає заяву без розгляду.

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 1.

1. Право особи на сім'ю.
2. Дитина як суб'єкт правовідносин.
3. Особливість юридичних фактів у сімейному праві.

4. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.

5. Захист сімейних прав. Форми та способи захисту сімейних прав.

6. Розподіл юрисдикції при вирішенні питання про визнання шлюбу недійсним.

7. Відсутність добровільної згоди одного з подружжя як підстава для визнання шлюбу недійсним.

8. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання недійсним фіктивного шлюбу.

9. Відмінність визнання шлюбу недійсним від визнання шлюбу неукладеним.

10. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя.

11. Розгляд судом справ про визнання розірвання шлюбу фіктивним.

12. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин Т. звернувся до суду з позовом до своєї дружини про розірвання шлюбу. Позовна заява була подана через два місяці після народження дитини. В позовній заяві громадянин Т. зазначив, що він має право на розірвання шлюбу, оскільки дитина не його. В якості доказу просив суд призначити експертизу.

Як повинен вчинити суд?

Задача № 2.

Коновалов звернувся до суду з позовом до Коновалової про розірвання шлюбу. Позовні вимоги він обґрунтував тим, що відповідачка при одруженні приховала свої справжні наміри. Виходячи заміж за пенсіонера у віці 75 років, вона, жінка 25 років, мала намір закріпитися на його житловій площі, щоб потім розділити квартиру. Він же, повіривши її словам, що вона його кохає, погодився на шлюб. Наступного ж дня після укладення шлюбу відпо-

відачка стала претендувати на одну кімнату і заявила, що жити з позивачем не має наміру.

Дайте правову оцінку ситуації?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про розірвання шлюбу.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про надання неповнолітній особі право на шлюб.

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. У якому порядку шлюб з особою, визнаною у встановленому законом порядку безвісно відсутньою, може бути розірваний?

- а) органом ДРАЦС;
- б) судом в порядку позовного провадження;
- в) судом в порядку наказного провадження;
- г) судом в порядку окремого провадження.

2. У якому порядку може бути встановлено режим сепарації?

- а) органом ДРАЦС;
- б) судом в порядку позовного провадження;
- в) судом в порядку окремого провадження;
- г) судом в порядку позовного та окремого провадження.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

- 1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України.– 1996.– № 30. – Ст. 141.
- 2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України.– 2004.– № 40–41, 42. – Ст.492.
- 3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України.– 2002.– № 21–22. – Ст. 135.

Література:

- 1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін.; за ред. Ю. С. Червоного. К.; О.: Юрінком Інтер, 2008.– 504 с.

2. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017.– 480 с.
3. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк; Акад. адвокатури України, Шк. адвокат. підготов. К.: Прецедент, 2006. 93 с.
4. Сімейне право України. Підручник / Під ред. В. І. Борисової; І. В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. 264 с.
5. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 2

РОЗГЛЯД СУДОМ СПОРІВ ЩОДО МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Розгляд судом справ щодо прав подружжя на майно. Розподіл спільного майна подружжя.
2. Процесуальні особливості звернення стягнення на майно подружжя.
3. Шлюбний договір. Судовий захист прав подружжя, що витікають з шлюбного договору. Порядок розірвання шлюбного договору та визнання його недійсним.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин О. одружився з громадянкою В. Громадянки В. до шлюбу належав автомобіль. В період шлюбу громадянка В., керуючи автомобілем, наскочила на стовп і автомобіль був пошкоджений. Довелося поставити нове крило і пофарбувати машину. Невдовзі після цього подружжя шлюб розірвали. Громадянин О. звернувся до суду з вимогою про визнання автомобілю об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Чи підлягає вимога задоволенню?

Задача № 2.

Громадянка М. є професійним піаністом-виконавцем. В період браку вони з чоловіком купили піаніно.

Чи можна піаніно вважати об'єктом спільної сумісної власності подружжя або об'єктом особистої приватної власності одного з них?

***Зміст завдання для самостійної роботи
до теми № 2.***

1. Проблеми визначення судом спільного та роздільного майна подружжя при розгляді цивільних справ про розподіл спільного майна подружжя.

2. Значення висновку експерта як засобу доказування при розгляді цивільних справ про розподіл спільного майна подружжя.

3. Порядок визначення розміру аліментів на утримання одного з подружжя. Індексція аліментів.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1. Громадянка В. була вагітна (2 місяці вагітності). Чоловік не відмовляв їй у матеріальній підтримці. Вона пред'явила позов до чоловіка про стягнення аліментів. Чоловік заперечував проти позову посилаючись на те, що жінка з вагітністю 2 місяці працездатна.

Чи підлягає позов задоволенню?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про розподіл спільного майна подружжя.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про визнання шлюбного договору не дійсним.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України.– 1996.– № 30. – ст. 141.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України.– 2004.– № 40–41, 42. – Ст. 492.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України.– 2002.– № 21–22. – Ст. 135.

Література:

1. Антошкіна В. К. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя // Право України. 2005. Вип. 8. С. 75–78.
2. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
3. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 3
СУДОВИЙ ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ
БАТЬКІВ, ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Загальні положення щодо аліментних правовідносин батьків та дітей.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розмірів аліментів на утримання дітей або звільнення від обов'язку їх сплати.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей з інших членів сім'ї.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь
здобувачів вищої освіти:

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин Ю. на підставі судового рішення платить аліменти на дитину від першого шлюбу. Разом з ним проживають четве-

ро дітей від другого шлюбу. Громадянин Ю. пред'явив позов про зменшення розміру аліментів на дитину від першого браку. В ході розгляду справи було з'ясовано, що громадянин Ю. отримує зарплату в розмірі 6800 грн., його перша дружина отримує 8500 грн., друга дружина з якою він разом проживає отримує 12000 грн.

Чи підлягає позов задоволенню?

Задача № 2.

Шакірова звернулася до суду із позовною заявою, в якій вона просить стягнути аліменти з колишнього чоловіка Шакірова на утримання сина. Синові виповнилося 25 років, але він хворий з дитинства, непрацездатний і знаходиться на утриманні матері, а батько на його утримання матеріальну допомогу добровільно не надає.

Позовну заяву вона підписала сама, про це сина не повідомила. Суд позов задовольнив.

Чи правильно вчинив суд? Визначите сторони в цій справі?

Задача № 3.

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Повнолітній непрацездатний пасинок звернувся з позовом про стягнення аліментів з вітчима.

Як повинен суд вирішити це питання?

2. Непрацездатна і така, що потребує матеріальної допомоги, мачуха звернулася з позовом про стягнення аліментів з падчерики, яка знаходилася на утриманні мачухи протягом 4-х років.

Як повинен суд вирішити це питання?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. Який мінімальний розмір аліментів на одну дитину?

а) не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;

б) не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;

в) не може бути меншим, ніж 50 відсотків доходів громадян для дитини відповідного віку;

г) не може бути меншим, ніж 25 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;

2. У якому випадку батьки звільняються від обов'язку утримувати дитину?

- а) якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і забезпечує повністю її потреби;
- б) якщо батьки позбавлені батьківських прав;
- в) якщо це визначено у шлюбному договорі;
- г) якщо батьки не працюють та не мають доходу на утримання дитини.

3. З якого часу присуджуються аліменти на дитину у позовному провадженні?

- а) аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову;
- б) аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня відкриття провадження у справі;
- в) аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від ухвалення рішення;
- г) аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня вступу рішення в законну силу.

***Зміст завдання для самостійної роботи
до теми № 3.***

1. Підстави майнової відповідальності батьків за шкоду, заподіяну їх дітьми.

2. Процесуальні особливості розгляду судом справ щодо майнової відповідальності батьків за шкоду, заподіяну їх дітьми.

3. Порядок визначення розміру аліментів на утримання дітей. Індикація аліментів.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Іванову виповнилося 67 років. Він отримує пенсію у розмірі 2450 грн. Його сини Аркадій і Тимур матеріально забезпечені добре, проте батькові добровільно матеріальну допомогу не надають. У зв'язку з цим він звернувся до суду з позовом про стягнення з кожного з них по 2000 грн. щомісячно.

Відповідачі позов не визнали, заявивши, що позивач в їх вихованні і утриманні свого часу участі не приймав.

Визначте факти, які входять до предмету доказування у цій справі та на кому лежить обов'язок по їх доказуванню.

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів з батьків на утримання дитини.

Завдання 2.

Складіть проект позовної заяви про зміну розміну аліментів на утримання дітей.

Завдання 3.

Складіть проект судового рішення у справі про стягнення аліментів на утримання дитини батьками.

Рекомендовані джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України.– 1996.– № 30. – ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України.– 2004.– № 40–41, 42. – Ст.492.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України.– 2002.– № 21–22. – Ст. 135.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України.– 2001.– № 30. – Ст. 142.
5. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 р. // Офіційний вісник України.– 2013. –№ 12. – Ст. 453.
6. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р. //Офіційний вісник України.– 2010.– № 45. – Ст. 1496.

Література:

1. Аліменти дітям та батькам: Монографія / Л. В. Сапейко, В. А. Кройтов. Харків: Ескада, 2008. 160 с.
2. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект) . Х.: Фактор, 2011. 464 с.
3. Дерій О. О. Поняття аліментного зобов'язання / О. О. Дерій // Держава і право. 2013. – Вип. 59. – С. 282–287.
4. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017.– 480 с.

5. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів: монографія / Н. В. Волкова, Д. А. Шкорупєєв; передм. Н. Ю. Голубєва; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2022. 192 с.
6. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Видавничий дїм «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 4

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БАТЬКІВСТВА ТА УСИНОВЛЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Процесуальні особливості визнання батьківства (материнства) та встановлення факту батьківства (материнства) .
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про оспорування батьківства (материнства) .
3. Процесуальні особливості розгляду спорів між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення. Процесуальні особливості розгляду справ про визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав, про поновлення батьківських прав, про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти:

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Ясницька знаходилася у фактичному шлюбі з Інгвартом, вони вели спільне господарство до моменту народження дитини. Дитина народилася 5 квітня 2020 р. Після цього Інгварт пішов жити до іншої жінки. Від добровільного визнання свого батьківства відносно дитини він відмовляється.

У якій формі Ясницька повинна захищати права дитини? Чи зміниться форма захисту, якщо Інгварт помер?

Задача № 2.

Белеванцев знаходився з Алексеевою в зареєстрованому шлюбі, від якого є дочка Ганна 2019р.н. Після розірвання шлюбу дочка залишилася проживати з Алексеевою. Остання забороняла Белеванцеву зустрічатися з дочкою. Тоді Белеванцев звернувся до суду з позовом про усунення перешкод у вихованні дитини.

Ознайомившись з позовними матеріалами, суддя відмовив у відкритті провадження у справі і пояснив Белеванцеву, що він не має права пред'явити позов оскільки ці спори вирішуються органами опіки та опікування, а не судом.

Чи має право Белеванцев на пред'явлення подібного позову? Чи мав суддя підстави для відмови у відкритті провадження у справі?

Задача № 3.

У справі встановлено, що усиновлювач і мати дитини розірвали шлюб між собою, після чого мати усиновленого відновила сімейні стосунки зі своїм першим чоловіком – батьком дитини, але продовжувала отримувати аліменти з усиновлювача. Оскільки усиновлювач був фактично усунений від участі у вихованні дитини, він звернувся до суду з позовом про скасування усиновлення.

Чи повинен суд задовольняти цю вимогу усиновлювача?

Задача № 4.

Студентка одного з інститутів, що не знаходилася в шлюбі, після виходу з дитиною з пологового будинку опинилася в скрутному матеріальному становищі, родичі її до себе не прийняли. Пологовий будинок прийняв у неї дитину за умови, що вона дасть згоду на його усиновлення. Таку згоду вона вимушена була дати, але дійсного наміру відмовитися від дитини у неї не було.

Отримавши академічну відпустку і допомогу в забезпеченні житлом, мати зажадала повернення дитини у чому їй було відмовлено у зв'язку з передачею дитини майбутньому усиновлювачу. Дитина була усиновлена вже після того, як мати заявила про свою незгоду на усиновлення.

Чи має бути задоволений позов матері про скасування усиновлення?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. Яка із підстав НЕ передбачена нормами законодавства щодо позбавлення батьківських прав?

а) якщо мати, батько не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

б) якщо мати, батько вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

в) якщо мати, батько вживають алкоголь;

г) якщо мати, батько ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти.

Зміст завдання для самостійної роботи теми № 4

1. Висновок органів опіки та піклування про доцільність усиновлення як обов'язкова умова здійснення усиновлення.

2. Особливості розгляду судом справ про усиновлення повнолітньої особи.

3. Усиновлення з іноземним елементом.

4. Відмінність скасування усиновлення від визнання його недійсним.

5. Право на батьківство (материнство) як головне особисте немайнове право подружжя.

6. Значення висновку експерта як засобу доказування при розгляді цивільних справ про визнання та оспорювання батьківства, встановлення факту батьківства.

7. Позов про усунення перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною як один із засобів захисту батьківських прав.

8. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Семенюк І. Б. пред'явив позов до своєї колишньої дружини Алексеевої М. П. про відбирання дитини – сина Ігоря, 8 років. На підтвердження своїх вимог батько просив допитати свідків (сусідів по квартирі), які можуть підтвердити, що Алексеева вихованням дитини не займається і веде аморальний спосіб життя. Позивач також вказав, що при розгляді справи про розірвання шлюбу в суді були встановлені факти аморальної поведінки Алексеевої.

У судовому засіданні відповідка проти позову заперечувала проте ніяких доказів, які б спростували заяву позивача, не надала.

Яке рішення повинен ухвалити суд?

Задача № 2.

Представник органу опіки та піклування звернувся з позовом про позбавлення батьківських прав громадянина Бурка відносно його сина Івана, 7 років. У позові містилися вимоги щодо позбавлення Бурка батьківських прав і передачі дитини на виховання його бабці та діду. Суд задовольнив позовні вимоги повністю та ухвалив рішення про позбавлення громадянина Бурка батьківських прав відносно його сина Івана, передачу дитини на виховання бабці та діду та стягнення з громадянина Бурка аліментів на утримання дитини у розмірі $\frac{1}{4}$ частини заробітку. Громадянин Бурко оскаржив це рішення до апеляційного суду в частині стягнення з нього аліментів. В апеляційній скарзі він зазначив, що, по-перше, оскільки він був позбавлений батьківських прав відносно дитини, то він позбавляється й від обов'язку утримувати дитину, а по-друге, на його думку суд першої інстанції вийшов за межі позовних вимог, чим порушив принцип диспозитивності цивільного процесу (ст. 13 ЦПК України).

Як повинен вирішити справу апеляційний суд?

Завдання 1.

Складіть проект заяви про усиновлення

Завдання 2.

Складіть проект позовної заяви про визначення місця проживання малолітньої дитини.

Завдання3.

Складіть проект судового рішення у справі про оспорювання батьківства.

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. Що НЕ є підставою для відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав?

- а) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
- б) жорстоко поведуться з дитиною;
- в) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- г) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування.

Рекомендована джерельна база:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24 квітня 1967 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст.142.

Література:

1. Волкова Н. В. Окремі аспекти розгляду справ про позбавлення батьківських прав у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. Вип.27. Одеса, 2017. С. 133–137.
2. Волкова Н. В. Особливості розгляду справ щодо визнання батьківства у судовому порядку (окремі аспекти) *.Науковий журнал. Південноукраїнський правничий часопис.* № 1. Одеса, 2014. С. 81–84.

3. Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ про поновлення батьківських прав у судовому порядку (окремі аспекти) . *Evropskýpolitický a právnídiskurz*. 2017, Том 4, Вип. 6. С. 218–223.
4. Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо оспорювання батьківства у цивільному судочинстві (окремі аспекти) . *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 105–110.
5. Волкова Н. В. Предмет доказування у справах щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. № 34 спецвипуск «Цивільний процес». Одеса, 2019. С. 37–41.
6. Волкова Н. В. Суб'єкти доказування у справах про захист прав та інтересів дитини в цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. № 9. Київ, 2020. С. 19–23.
7. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 5

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ Й ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Загальні положення про право особи на захист честі, гідності та ділової репутації.
2. Склад осіб, що беруть участь у справі, та особливості судового доказування у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.
3. Відшкодування шкоди у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.
4. Застосування судом спеціальних способів захисту честі, гідності та ділової репутації.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь
здобувачів вищої освіти:**

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин П. звернувся до суду з позовом до друкованого ЗМІ про спростування недостовірної інформації, яка була поши-

рена в одній з опублікованих в даному ЗМІ статей. В статті говорилося про те, що під час Великої Вітчизняної Війни дід позивача співробітничав з фашистськими окупантами. Позивач зазначив, що ця інформація не відповідає дійсності й порочить світлу пам'ять його діда, а також честь та гідність усієї сім'ї. Крім того, позивач просив стягнути з відповідача 10000 грн. відшкодування моральної шкоди. У своїх запереченнях проти позову представник відповідача зазначив, що стаття, про яку зазначає позивач, є лише опублікованим листом одного з читачів до редакції ЗМІ. В цьому розділі, де публікуються такі листи, зазначається, що редакція за зміст листів відповідальності не несе, тому громадянину П. необхідно звернутися з позовом до автора листа. Крім того, право на захист честі та гідності є правом, що тісно пов'язане з особою, тому з таким позовом може звернутися тільки та особа, про яку була розповсюджена недостовірна інформація, тобто дід позивача, а після його смерті ніякого правонаступництва у цих правовідносинах не виникає. До того ж редакція ЗМІ не може опублікувати спростування, оскільки позивач не пред'явив ніяких доказів того, що розповсюджена інформація не є правдивою.

Чи мав право громадянин П звертатися з відповідним позовом до суду? Визначте коло осіб, які повинні брати участь у цій справі. Яке рішення повинен ухвалити суд?

Задача № 2.

Громадянин В. звернувся до суду з позовом до громадянина К. про захист честі, гідності та ділової репутації. У позовній заяві позивач зазначив, що відповідач у своєму виступі по телебаченню на одному з місцевих каналів заявив, що громадянин В. не є справжнім науковцем, оскільки його статті не мають жодної наукової цінності. Позивач вказував на те, що це висловлювання порушує його честь та гідність, а також завдає шкоди діловій репутації позивача як знаного науковця. У своїй позовній заяві позивач просив суд зобов'язати громадянина К публічно вибачитися перед позивачем та спростувати ці відомості таким самим способом, яким вони були розповсюджені.

Визначте факти, які входять до предмету доказування у цій справі. Як розподіляються обов'язки по їх доказуванню та які за-

соби доказування можуть бути використані сторонами? Чи підлягають позовні вимоги задоволенню?

**Зміст завдання для самостійної роботи
до теми № 5.**

1. Співвідношення права на свободу виявлення поглядів, передбачене ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та права на захист честі, гідності та ділової репутації.

2. Процесуальна співучасть у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

3. Предмет доказування та коло доказів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

4. Зміст рішення суду у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин Пушкар звернувся до суду з позовом до газети «Слово» про захист честі, гідності та ділової репутації. Свої позовні вимоги він обґрунтував тим, що в одній зі статей без згоди позивача була опублікована інформація про його місце народження, національність та віросповідання. Позивач просив стягнути з газети 15000 грн. відшкодування моральної шкоди. Представник відповідача проти позовних вимог заперечував, посилаючись на те, що вказана інформація відповідає дійсності та була зазначена громадянином Пушкар в анкеті при влаштуванні на роботу, а розповсюдження правдивої інформації не може заподіяти моральної шкоди.

Як повинна бути вирішена справа?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про захист честі, гідності та ділової репутації.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про захист честі, гідності та ділової репутації.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
3. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. Ст. 1.
4. Про інформаційні агентства: Закон України від 28.02.1995 року № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 13. Ст. 83.
5. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 року № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. Ст. 43.
6. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 50. – Ст. 302.

Література:

1. Кохановська О. В. Проблеми захисту честі, гідності й ділової репутації особи в Цивільному кодексі України. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 6. С. 30–35.
2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: КНТ, 2008. 626 с.
3. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 6 РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Судовий захист права власності за речово-правовими позовами.
2. Захист прав співвласників на об'єкти права спільної власності в судовому порядку.
3. Розгляд судами справ, пов'язаних з об'єктами самочинного будівництва.

4. Визнання права власності за набувальною давністю в судовому порядку.
5. Судовий захист речових прав на чуже майно.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянка Котова звернулась до суду з позовом про визнання за нею права власності на квартиру в порядку спадкування після померлої громадянки Мітіної. Свої позовні вимоги вона обґрунтувала тим, що родичів у громадянки Мітіної не було, а вона (громадянка Котова) , була подругою громадянки Мітіної, останні сім років проживала разом з громадянкою Мітіною в її квартирі та доглядала за нею, придбавала ліки та продукти для неї, тому відповідно до ст. 3 СК України була членом її сім'ї, а отже має право на спадщину за законом.

Чи можна вважати громадянку Котову членом сім'ї громадянки Мітіної? Як повинна бути вирішена справа?

Задача № 2.

Власник магазину без відповідного узгодженого проекту реконструкції здійснив прибудову до свого магазину додаткового приміщення для розширення площі торгівельної зали. Відповідна прибудова була здійснена поблизу житлового багатоквартирного будинку та частково закривала доступ світла в одне з вікон квартири першого поверху даного будинку. Власник квартири звернувся до суду із позовом до власника магазину про знесення відповідної прибудови, посилаючись на порушення санітарних та будівельних норм.

Визначте коло осіб, які повинні брати участь у справі. Яке рішення повинен ухвалити суд?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. До якого виду відноситься позов неволодіючого майном власника до його фактичного володільця про витребуван-

ня індивідуально-визначеного майна з чужого незаконного володіння?

- а) віндикаційний позов;
- б) негаторний позов;
- в) прогібіторний позов;
- г) кондикційний позов.

2. У якому випадку можуть бути застосовані правила статті 376 ЦК України(самочинне будівництво при вирішенні справ за позовом?

- а) про визнання права власності на самочинно переобладнані квартири в багатоквартирних будинках різних житлових фондів;
- б) про визнання права власності на самочинно збудовані тимчасові споруди;
- в) про визнання права власності на самочинно збудовані приналежності до основної речі (ганок, веранда, мансарда тощо) ;
- г) про визнання права власності на самочинно збудоване майно на земельній ділянці, що не була відведена особі, яка здійснила самочинне будівництво.

3. Протягом якого часу, у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі інших співвласників будь-який співвласник має право пред'явити до суду позов про переведення на нього права та обов'язків покупця?

- а) шести місяців від дня, коли він довідався або міг довідатися про вчинення правочину;
- б) шести місяців від дня вчинення правочину;
- в) одного року від дня, коли він довідався або міг довідатися про вчинення правочину;
- г) одного року від дня вчинення правочину.

4.Якщо особа, яка заявляє про давність володіння, заволоділа чужим майном на підставі договору з його власником (оренди, зберігання тощо) , який після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про його повернення, вона набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно:

- а) через 5 років з часу спливу позовної давності за відповідними вимогами;

- б) через 10 років з часу спливу позовної давності за відповідними вимогами;
- в) через 15 років з часу спливу позовної давності за відповідними вимогами;
- г) через 20 років з часу спливу позовної давності за відповідними вимогами.

***Зміст завдання для самостійної роботи
до теми № 6.***

1. Процесуальні особливості розгляду судами справ за позовами про знесення самочинно збудованого нерухомого майна та про зобов'язання особи, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, провести відповідну перебудову.
2. Розгляд судами справ за позовами про звільнення майна з-під арешту.
3. Судовий порядок припинення прав власника (чи одного з співвласників) на майно (частку у праві власності на майно) .
4. Судовий розгляд цивільних справ, пов'язаних з правом емфітевзису та суперфіцію.
5. Судовий захист прав фактичного володільця майна (зокрема, давнісного володільця) .

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянин Сокиренко, що є власником 1/12 двокімнатної квартири, пред'явив до суду позов з вимогою зобов'язати трьох інших співвласників (громадян Ситник, Ситника та Шолохова) сплатити йому вартість його частки, оскільки він фактично не в змозі проживати в даній квартирі, а отже фактично позбавлений можливості користуватися своїм майном. Тим більше у позивача є інша квартира, де він проживає разом зі своєю сім'єю.

В судовому засіданні відповідачі заперечували проти задоволення позовних вимог Сокиренко, посилаючись на те, що вони не мають необхідної суми грошових коштів.

Яке рішення повинен ухвалити суд?

Задача № 2.

Громадянка Федотова пред'явила до суду позов про визнання права власності на свою самочинно реконструйовану квартиру, що знаходиться на третьому поверсі (у квартирі було розширено та зааскло два балкони) .

Позивачка зазначила, що вона зверталася до державної архітектурно-будівельної інспекції про прийняття об'єкта до експлуатації, однак їй було відмовлено. Також в судовому засіданні в якості свідків були заслухані сусіди позивачки, які не заперечували проти проведеної реконструкції.

Суд у задоволенні позовних вимог відмовив.

Чи правильно вчинив суд? Відповідь обгрунтуйте.

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про визнання права власності на об'єкт нерухомого майна в порядку набувальної давності.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі визнання права власності на об'єкт нерухомого майна в порядку набувальної давності.

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. Хто є відповідачем за позовом про звільнення майна з-під арешту?

- а) орган державної виконавчої служби або інший орган, за рішенням якого було накладено арешт;
- б) боржник;
- в) особа, в інтересах якої накладено арешт на майно або особа, якій передано майно, якщо воно було реалізоване;
- г) боржник, особа, в інтересах якої накладено арешт на майно, і в необхідних випадках – особа, якій передано майно, якщо воно було реалізоване.

2. Який вид територіальної підсудності за позовом про звільнення майна з-під арешту?

- а) загальна;
- б) альтернативна;
- в) виключна;
- г) за зв'язком справ.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.

Література:

1. Голубєва Н. Ю. Віндикаційний позов: умови пред'явлення, задоволення та відмови у задоволенні // *Вісник Верховного Суду України*. № 5(201) . 2017. С. 42–48.
2. Голубєва Н. Ю. Припинення права особи на частку у спільному майні за рішенням суду // *Вісник Верховного Суду України*. № 9(193) . 2016. С. 40–47.
3. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017.– 480 с.
4. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

ТЕМА 7

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування майнової шкоди.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.
3. Процесуальні особливості розгляду судами справ про відшкодування моральної шкоди.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю потерпілого.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь
здобувачів вищої освіти:**

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

На вулиці Катерининській м. Одеси зіштовхнулися два автомобілі, один з яких належав на праві власності громадянину К, проте під час ДТП за кермом знаходився його рідний брат, громадянин Н, який керував машиною за довіреністю. Другий автомобіль належав автотранспортному підприємству «А», за кермом знаходився водій даного підприємства. Внаслідок ДТП було пошкоджено обидва автомобілі, а також заподіяно шкоду здоров'ю пішохода, який переходив дорогу не у призначеному місці. Співробітники ДАІ, які з'явилися на місце пригоди, встановили вину громадянина Н у вчиненні ДТП, який рухався на своєму автомобілі по зустрічній смузі.

Хто і до кого може пред'явити позов? Який позов? Визначте коло осіб, що будуть брати участь у справі. Які з позовних вимог можна об'єднати в одне провадження, а які необхідно розглядати окремо?

Задача № 2.

Громадянин К за постановою Приморського районного суду м. Одеси був в якості запобіжного заходу взятий під варту після порушення кримінальної справи проти нього за нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості громадянину Б. Громадянин К оскаржив в апеляційному порядку постанову місцевого суду про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Апеляційний суд Одеської області, розглянувши справу, змінив запобіжний захід на підписку про невиїзд. Звільнившись з-під варту громадянин К з метою помсти розбив лобове скло в автомобілі громадянина Б. Громадянин Б звернувся з позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди до Приморського районного суду м. Одеси, зазначивши в якості відповідача Апеляційний суд Одеської області, оскільки на його думку, шкода була заподіяна йому саме через незаконне звільнення громадянина К з-під варту.

Чи правильно визначена позивачем підсудність справи? Визначте коло осіб, які повинні брати участь у даній справі. Як повинна бути вирішена ця справа?

Задача № 3.

Громадянка Л. пред'явила позов до управління будівельних робіт про відшкодування збитку, заподіяного ушкодженням здоров'ю, пославшись на те, що була травмована автомобілем під час роботи на території підприємства.

Представник відповідача позов не визнав і пояснив, що автомобіль належить автотранспортному підприємству, обслуговуючому управління будівельних робіт, провини управління в наїзді немає і тому шкоду зобов'язаний відшкодувати власник транспортного засобу, на що було вказано позивачеві. Проте позивач з цією думкою не був згоден і відмовився від заміни відповідача.

Суд своєю ухвалою не зважаючи на заперечення позивача залучив до участі у справі АТП в якості співвідповідача.

Чи правильно вчинив суд? Як повинна бути вирішена справа?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь:

1. Що можна віднести до загальної підстави для виникнення обов'язку з відшкодування шкоди в повному обсязі особою, яка її заподіяла?

- а) дії особи були неправомірними;
- б) між діями особи і шкодою є безпосередній причинний зв'язок;
- в) є вина зазначеної особи;
- г) всі зазначені обставини є загальними підставами для виникнення обов'язку з відшкодування шкоди.

2. Коли може бути пред'явлений регресний позов до особи, винної у заподіянні шкоди?

- а) в одній справі з первісним позовом;
- б) після ухвалення судом рішення за первісним позовом;
- в) після набрання законної сили рішенням суду за первісним позовом;
- г) після виконання приписів судового рішення (сплати грошових коштів) за первісним позовом.

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 7.

1. Порядок зменшення судом розміру відшкодування шкоди.
2. Випадок та непереборна сила як підстави звільнення від обов'язку відшкодування шкоди.
3. Підстави відповідальності за заподіяну шкоду.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, заподіяної малолітніми та неповнолітніми особами.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, заподіяної недієздатними та обмежено дієздатними особами.
6. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування моральної шкоди, при розгляді судом справ про захист прав споживачів.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

В одному з багатоквартирних будинків м. Одеси на кілька днів з технічних причин вимикали світло. Громадянин Ч звернувся з позовом до ВАТ «Одесаобленерго» про стягнення 1000 грн. в якості відшкодування моральної шкоди. В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив про те, що за характером своєї роботи він багато працює вдома. Вимкнення світла не дало йому можливості вчасно закінчити роботу.

Чи підлягають позовні вимоги задоволенню?

Задача № 2.

Під час гри в «індіанців» Семенов Володя у віці 15 років вистрілював з лука і потрапив в око Гришину Сергію 13 років. В результаті Гришин Сергій потрапив до лікарні, де йому зробили операцію, і він потребував спеціального харчування. На відновлення його здоров'я батьки витратили 3500 грн.

У юридичній консультації, куди вони звернулися за порадою, їм роз'яснили, що заподіювач шкоди зобов'язаний відшкодувати збитки в повному об'ємі.

Вкажіть, хто і до кого повинен пред'явити позов про відшкодування шкоди?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про відшкодування моральної шкоди.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про відшкодування шкоди, заподіяної малолітніми та неповнолітніми особами

Рекомендована джерельна база:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

Література:

1. Голошівець В. О. Деякі особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану неналежним лікуванням. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) , В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН України; НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 72. С. 230–236.
2. Голубєва Н. Ю. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду: на матеріалах судової практики. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 16 / голов. ред. М. В. Афанасьєва; МОН України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 71–86.
3. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти) : монографія / Т. С. Ківалова; М-во освіти і науки України; Одеська нац. юрид. акад. Одеса: Юридична література, 2008. 357 с.
4. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

ТЕМА 8

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМИ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення заборгованості по заробітній платі.

2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поновлення на роботі та стягнення компенсації за вимушений прогул.

3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, заподіяної життю і здоров'ю громадянина при виконанні ним трудових обов'язків.

4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, заподіяної працівником своєму підприємству, а також іншим особам при виконанні ним трудових обов'язків.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

При звільненні з роботи з Куриленком не були проведені розрахунки у день звільнення, а з Гончаровим наступного дня після його звернення з вимогою про розрахунок. Куриленко і Гончаров звернулися до суду з позовом про виплати належних при звільненні сум.

Чи є вказані факти підставою для застосування відповідальності, передбаченої ст. 117 КЗпП? З якого дня починається перебіг тримісячного строку звернення до суду? Чи має значення тривалість затримки розрахунку при звільненні? Які юридичні факти мають навести працівники? Які документи повинен пред'явити працівник, доводячи факт звільнення з роботи? Як роботодавець може довести факт розрахунку з працівником? На кому лежить обов'язок доведення чи відсутності вини роботодавця за затримку розрахунку при звільненні? Як вирішить ці трудові спори суд?

Задача № 2.

30 вересня 2010 р. Михайлов був прийнятий на роботу водієм на підставі трудового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем Корніловим.

9 жовтня 2010 р. Михайлов, виконуючи завдання, на автомобілі ГАЗ-3307 при виїзді з місця зупинки на проїжджу частину не надав дорогу автомобілю, який рухався по головній дорозі, та допустив зіткнення з автомобілем ВАЗ-2107, яким управляв Олейник.

Постановою суду Михайлова було визнано винним у правопорушенні на підставі ст. 124 КУпАП України та притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу в сумі 34 грн.

Олейник звернувся до суду з позовом до фізичної особи – підприємця Корнілова про відшкодування майнової та моральної шкоди в сумі 10066 грн 53 коп. та 2000 грн відповідно. Рішенням суду від 14 червня 2012 р. стягнуто з фізичної особи – підприємця Корнілова на користь Олейника 10066 грн 53 коп. на відшкодування майнової шкоди, 500 грн – на відшкодування моральної шкоди, які фізична особа – підприємець Корнілов сплатив. Фізична особа – підприємець Корнілов звернувся з позовом до Михайлова про відшкодування майнової шкоди.

Чи має місце майнова шкода? Як суд має вирішити дану справу?

Тестові завдання:

Виберіть правильну відповідь:

1. Яка встановлена законодавством позовна давність для звернення працівника до суду у справах про звільнення?

- а) один місяць;
- б) три місяці;
- в) шість місяців;
- г) один рік.

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 8.

1. Порядок зміни формулювання причини звільнення на підставі рішення суду.
2. Застосування позовної давної у спорах про стягнення заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат.
3. Докази та доказування у справах про відшкодування матеріальної шкоди.
4. Участь трудових колективів та професійних спілок у розгляді вирішенні індивідуальних трудових спорів.
5. Вирішення індивідуального трудового спору шляхом переговорів з власником або уповноваженим ним органом.
6. Обставини, що підлягають з'ясуванню у справах про поновлення на роботі, коли працівник був звільнений за ст. 38 КЗпП України (звільнення за власним бажанням) .

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Працівник 20 жовтня 2022 р. звернувся до КТС із заявою про стягнення доплати за понаднормову роботу 10 квітня, 15–18 червня та 1 липня. Комісія рішенням від 25 жовтня 2022 р. відмовила у розгляді його заяви у зв'язку з пропуском строку. Суд не прийняв до розгляду заяву вахтера, оскільки трудовий спір на підприємстві не вирішувався по суті.

Чи правильно вчинили зазначені органи? Куди слід звернутися працівникові після відмови суду?

Задача № 2.

Сичов, який працював охоронцем на заводі, 18 червня. подав заяву про звільнення за власним бажанням. 19 червня він залишив роботу, але видати трудову книжку директор відмовився, мотивуючи це тим, що нового працівника підшукати не вдалося, тому передавати матеріальні цінності нікому. Після звернення в КТС, де його вимоги не були задоволені, 25 вересня Сичов звернувся до суду з позовом про поновлення на роботі і стягнення заробітної плати за час затримки видачі трудової книжки, бо без неї він не зміг улаштуватися на роботу і безперервний трудовий стаж перервався.

Коли працівникові повинна видаватися трудова книжка? Яка відповідальність заводу за затримку видачі трудової книжки? Як вирішити даний спір?

Задача № 3.

Працівників фермерського господарства цікавить таке питання: чи може бути підставою для відмови у прийнятті позовної заяви, пропуск встановлених строків звернення до суду і чи можуть бути поновлені судом ці строки?

Проаналізувати зміст ст. 225, 228, 233 КЗпП, підготувати відповідь на запитання працівників фермерського господарства. Назвати строки звернення до КТС і суду. Чи можуть працівники фермерських господарств звертатися в КТС за вирішенням трудового спору?

Задача № 4.

Бухгалтер акціонерного товариства «Фонтан» Могильова подала заяву про звільнення за власним бажанням за два тижні. Але через три дні Могильова подала нову заяву, в якій просила вважати її заяву про звільнення недійсною через зміну обставин і залишити її працювати бухгалтером. Наступного дня Могильова захворіла й на роботу не вийшла. Директор підприємства, не зважаючи на другу заяву Могильової, звільнив її з роботи за власним бажанням. На день прийняття судом рішення про поновлення Могильової на роботі підприємство було визнано банкрутом, але повністю ще не було ліквідовано.

Який порядок розірвання трудового договору з ініціативи працівника? Хто є відповідачем у справі щодо поновлення Могильової на роботі? Чи є ліквідаційна комісія суб'єктом трудових відносин? Чи може суд покласти обов'язок виплатити середню заробітну плату за час вимушеного прогулу і виплат, передбачених ст. 49–3 КЗпП, на ліквідаційну комісію?

Завдання 1.

Підготуйте проект ухвали суду про поновлення пропущеного строку для звернення за вирішенням індивідуального трудового спору.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Ст. 375.
5. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.

Література:

1. Білоус О. Ю. Конвенції Міжнародної організації праці як джерела трудового права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Білоус Олена Юрїївна. Одеса, 2017. 195 с.
2. Дейнека В. М. Примирні процедури вирішення трудових спорів: дис. ... к.ю.н.12.00.05 / В. М. Дейнека; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2015. 200 с.
3. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
4. Краснов Є. В. Особливості розгляду спорів, що випливають з трудових та соціально-забезпечувальних відносин: навч.-метод. посіб. / Є. В. Краснов. Одеса: Фенікс, 2012. 40 с.
5. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

ТЕМА 9 ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ЖИТЛОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають із житлових правовідносин.

2. Процесуальні особливості розгляду судом спорів, що виникають із права користування (найму) житловим будинком (квартирою).

3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про виселення громадян із житлових приміщень.

4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про вселення громадян в житлове приміщення.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти:

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Громадянка Д звернулася до суду із позовом до своєї рідної сестри про розподіл двокімнатної квартири загальною площею 52 кв.м, житловою – 36 кв.м, яка залишилася їм у спадок після

смерті батьків. В даній квартирі крім зазначених осіб зареєстровані та проживають також чоловік позивачки та малолітня дитина відповідачки.

Визначте коло осіб, які повинні брати участь у даній справі. Які засоби доказування повинні бути використані у справі? Який порядок розподілу квартири передбачено чинним законодавством?

Задача № 2.

На підставі рішення місцевого суду за позовом громадянина Л., громадянина В. було виселено з житлового будинку без надання іншого житлового приміщення як особу, яка самоправно зайняла жиле приміщення, яке належало на праві власності позивачу. Рішення суду набрало законної сили та було виконано державною виконавчою службою у примусовому порядку. Скористувавшись тим, що громадянин Л. не встиг поміняти замок на дверях будинку, громадянин В через кілька днів після виселення знову поселився у цьому будинку. Побачивши це, громадянин Л знову звернувся до суду з позовом про виселення. Суддя розглянувши позовні матеріали, постановив ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі посилаючись на те, що вже є таке, що набрало законної сили, рішення суду у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Чи правильно вчинив суддя?

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 9.

1. Порядок застосування норм ЖК України та ЦК України при розгляді судом житлових спорів.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ за позовами про розірвання договору найму жилого приміщення.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ за позовами про право користування жилим приміщенням осіб, які вселилися до наймача.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про розірвання договору найму жилого приміщення

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про розірвання договору найму жилого приміщення

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 року // Відомості Верховної Ради України. 1983. № 28. Ст. 192
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст.492.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
5. Про житловий фонд соціального призначення Закон України від 12 січня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 19–20. ст. 159.

Література:

1. Омельчук О. С. Аналіз нормативно-правового забезпечення житлом соціально уразливих верств населення в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 60–64.
2. Позова Д. Д. Правове становище житлово-будівельних кооперативів за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. Д. Позова; кер. роботи О. І. Харитонова; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 20 с.
3. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

ТЕМА 10 ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 4.

Питання до теми:

1. Загальна характеристика справ окремого провадження.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.

4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

6. Процесуальні особливості розгляду судом заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

7. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти:

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

Прокурор звернувся до суду в інтересах громадянки пенсійного віку Н з заявою про обмеження дієздатності її чоловіка, який зловживає спиртними напоями, внаслідок чого поставив їх сім'ю у скрутне матеріальне становище. В заяві прокурор зазначив, що громадянка Н за станом свого здоров'я не здатна приймати участь у судовому розгляді самостійно.

Суддя, розглянувши матеріали заяви постановив ухвалу про повернення заяви з тієї підстави, що прокурор не вправі звертатися до суду з заявою про обмеження дієздатності фізичної особи.

Чи правильні дії суду?

Задача № 2.

У грудні 2022 р. громадянин Т. звернувся до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, виконання ним робіт повного робочого дня виконувачем робіт у спеціалізованій пересувній механізованій колоні № 554 об'єднання «Черкассільбуд» для оформлення пенсії на пільгових умовах.

Корсунь-Шевченківський районний суд рішенням від 14 травня 2020 р., яке залишив без зміни Апеляційний суд Черкаської області ухвалою від 17 липня 2020 р., заяву задовольнив і встановив,

що Т. з 3 вересня 1981 р. до 21 березня 1986 р. працював виконувачем робіт із повним робочим днем у зазначеній колонії.

Управління Пенсійного фонду України в Корсунь-Шевченківському районі Черкаської області в своїй касаційній скарзі, пославшись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, просило скасувати судові рішення та закрити провадження у справі.

Як повинен вирішити справу суд касаційної інстанції?

Задача № 3.

У січні 2023 року громадянин звернувся до суду з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, – факту родинних відносин.

Заявник зазначив, що він є рідним племінником своєї рідної тітки. Оскільки остання померла у 2022 році, і після її смерті відкрилася спадщина, а дітей у тітки не було, заявник просив встановити факт родинних відносин. Заявник зазначив, що встановлення відповідного юридичного факту йому необхідно для подальшої реалізації спадкового права, тому що він є спадкоємцем другої черги за правом представництва. В якості доказів заявник просив допитати свідків – сусідів своєї тітки.

Яке рішення повинен ухвалити суд?

Тестові завдання:

Оберіть правильну відповідь.

1. **Які дії вчиняє суд у випадку якщо у справі про визнання фізичної особи недієздатною ним буде встановлено, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави?**

- а) повідомляє про це орган опіки та піклування;
- б) повідомляє територіальний орган поліції для вирішення питання про притягнення до відповідальності заявника;
- в) стягує з заявника всі судові витрати;
- г) закриває провадження у справі.

2. **Які відомості, згідно зі ст. 306 ЦПК України, обов'язково повинні міститися у заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою?**

- а) інформація про встановлення опіки над майном особи, яка безвісно відсутня;

б) причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт;

в) інформація про друковані засоби масової інформації, в яких було зроблено оголошення про розшук особи, яка безвісно відсутня;

г) для якої мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою.

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 10.

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі.

2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність.

3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання спадщини відумерлою.

4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку та обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

6. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.

7. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

Задачі, завдання або кейси для самостійної роботи

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача № 1.

16-річний Горюнов, який працює за трудовим договором на підприємстві, звернувся до районного суду з вимогою про надання йому повної цивільної дієздатності. В заяві Горюнов зазначив, що батьки згодні на надання йому повної цивільної дієздатності.

Суд постановив ухвалу про відмову у відкритті провадження за цією заявою на підставі ЦПК України, зазначивши, що з да-

ною вимогою Горюнов повинен звернутися до органів опіки та піклування.

Чи правильне рішення прийняв суд?

Задача № 2.

До районного суду звернувся Петров, племінник померлого в травні 2011 року Сизова. Петров просив встановити факт знаходження його на утриманні померлого. Встановлення цього факту йому потрібне для оформлення спадщини на садовий будиночок і земельну ділянку, що залишилися після смерті Сизова. Під час розгляду справи судом було встановлено, що на земельну ділянку також претендує дочка померлого, Рязанова.

Як повинен вчинити суддя?

Задача № 3.

Лікар-психіатр звернувся до районного суду за місцем проживання Сазонова з клопотанням про надання Сазонову стаціонарної психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Суддя районного суду відкрив провадження за вказаною заявою та призначив слухання справи через два дні за участі Сазонова та лікаря-психіатра, який подав заяву.

В результаті судового розгляду клопотання лікаря-психіатра було задоволено.

Чи припустився суд процесуальних помилок?

Задача № 4.

У заяві, адресованій суду, Баришева Олена Іванівна просила встановити факт приналежності їй диплому з відзнакою про закінчення коледжу, виданого на ім'я Барнишевої Олени Іванівни. У заяві вона вказала, що при видачі диплому спотворили її прізвище і це перешкоджає її вступу до ВУЗу.

Як повинен вчинити суд? Чи можливе встановлення вказано-го юридичного факту в судовому порядку?

Завдання 1.

Складіть проект заяви про визнання спадщини відумерлою.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Рекомендовані джерела:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24 квітня 1967 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: w.zakon.rada.gov.ua.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. ст. 492.
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. 2002. № 7.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. 2003. № 11.
7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст.143.
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // ВВР України. 2001. № 30. Ст.142.

Література:

1. Андронов І. В. Процесуальні особливості рішення суду у справах окремого провадження. *Юридичний вісник*. 2009. № 1. С. 50–53.
2. Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною (окремий аспект). *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.56. Одеса: «Юридична література», 2010. С. 124–132.
3. Волкова Н. В. Щодо визначення підстав обмеження цивільної дієздатності фізичної особи при розгляді справ у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. Вип. 18. Одеса, 2015 С. 91–94.
4. Комаров В. В. Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х: Право, 2011. 312 с.
5. Окреме провадження в цивільному процесі України. Навчальний посібник / під ред. Р. М. Мінченко. О.: Фенікс, 2010. 222 с.
6. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
7. Стоянова Т. А. Розгляд судами справ про усиновлення у світлі ратифікації Європейської конвенції про усиновлення дітей // *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Вип.66. Одеса: Юридична література, 2012. С. 371–375.

8. Стоянова Т. А. Вплив конституційних принципів на проблему захисту охоронюваного законом інтересу в справах окремого провадження. *Актуальні питання цивілістики: матеріали Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми цивілістики»*. Одеса: Фенікс, 2014. С. 94–98.
9. Цибульська О. Ю. Встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем при здійсненні права на спадкування. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 79–82.
10. Ясинок М. М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект) : Монографія. К.: Алерта, 2014. 385 с.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, роботи з книгою, відео метод) ;
- методи стимулювання та мотивації навчання (індуктивні та дедуктивні) ;
- методи контролю та самоконтролю у навчанні (репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький) ;
- метод аналізу та діагностики ситуації;
- проблемно-пошуковий метод
- бінарні методи навчання (робота з викладачем) .

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Основними контрольними заходами, що застосовуються для студентів є:

1. **Поточний контроль** здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання рівня знань визначаються відповідною кафедрою (предметною або цикловою комісією) .

2. **Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому(кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль

включає семестровий контроль та державну атестацію студента. Вищий навчальний заклад може використовувати модульну та інші форми підсумкового контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять з певної дисципліни і їх результати враховувати при виставленні підсумкової оцінки.

2.1 ***Семестровий контроль*** проводиться у формах семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Мета виконання самостійної роботи полягає у ґрунтовному засвоєнні студентом курсу «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах» через самостійну роботу із джерелами та носіями чинного законодавства при дослідженні процесуальних особливостей розгляду окремих категорій цивільних справ у судах, практики її застосування та основ міжнародно-правового досвіду. Виконання індивідуального завдання необхідно починати з вивчення відповідних розділів підручників, навчальних посібників, нормативно-правових актів, додаткової літератури, практичних матеріалів, які студент повинен знайти і опрацювати.

Тестування -метод контролю навчальних досягнень студентів, система прийомів для випробування та оцінювання їх знань, умінь, потреб, інтересів тощо. Педагогічний тест охоплює систему завдань різного рівня складності, що дають змогу якісно, об'єктивно й відносно швидко вимірювати результати навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Практичні **Завдання**, запропоновані у навчальному-методичному посібнику до кожного семінарського заняття і забезпечують використання знань, умінь і навичок студентів у практичній площині, формування в них умінь виявляти об'єктивні зв'язки та взаємообумовленість правових явищ.

Задачі, що надаються у посібнику будуються на судовій практиці, що дозволяє студентам наблизитися до практичних реалій і сприятиме розвитку у студентів практичних навичок та порядку його застосування. При вирішенні задач студент повинен визначити суть даної справи, зрозуміти чи правомірні дії суду, визначити цивільно-процесуальні правовідносини між суб'єктами цивільного процесу, надавати оцінку судовим рішенням тощо. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства та судову практику. Має бути особисте тлумачення проблеми на підставі діючого законодавства.

У навчальному-методичному посібнику надаються питання, **задачі та тестові завдання для самостійної роботи**, з метою за-

пам'ятовування студентом основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у студентів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни «Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах».

Обов'язковою вимогою при вивченні курсу самостійно є ведення студентом Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу. У зошиті реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз, судову практику з питань проблеми з точки зору правових позицій ЄСПЛ, рішень Конституційного суду України, постанов Пленумів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, правових позицій Верховного Суду України та матеріалів судової практики у конкретних цивільних справах.

Зошит перевіряється викладачами, які ведуть семінарські та практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, студент готує контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Додатково до ведення Зошита студентом обов'язково складаються проекти процесуальних документів, вказаних у завданнях до відповідних тем.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу з виконаними та оціненими позитивно завданнями та власноручно складених проектів усіх процесуальних документів, вказаних у завданнях до тем курсу, є підставою для не допуску студента викладачем, що проводить семінарські чи практичні заняття, або екзаменатором до іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення семінарських занять та перевірка самостійної підготовки студента дозволить наблизити знання і навички студентів до реальної діяльності у цивільному судочинстві.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин.
2. Процесуальний порядок розгляду справ про надання права на шлюб особам, які не досягли шлюбного віку.
3. Судовий розгляд майнових спорів між фактичним подружжям. Судовий захист прав та обов'язків фактичного подружжя.
4. Процесуальні особливості розгляду майнових спорів фактичного подружжя.
5. Порядок встановлення в судовому порядку факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.
6. Розгляд судом справ про визнання шлюбу недійсним та неукладеним.
7. Судовий розгляд справ щодо розподілу спільного майна подружжя.
8. Спільне майно подружжя і спільна сумісна власність подружжя. Визначення судом початкового моменту виникнення спільного сумісного майна подружжя і спільної власності подружжя.
9. Порядок визначення майна, що є об'єктом особистої приватної власності жінки або чоловіка при розгляді судом спорів про розподіл спільного майна подружжя.
10. Процесуальні особливості розгляду судом справ щодо стягнення з подружжя особистих і сумісних боргів.
11. Процесуальні особливості розгляду справ про розподіл майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя.
12. Процесуальні особливості розгляду справ, пов'язаних із виконанням умов шлюбного договору.
13. Розгляд судом справ про розірвання шлюбного договору та визнання його недійсним.

14. Процесуальні особливості розгляду спорів про стягнення аліментів на одного із подружжя.
15. Процесуальний порядок розгляду справ про розірвання шлюбу.
16. Юрисдикція справ щодо розірвання шлюбу.
17. Процесуальні особливості розгляду справ щодо розірвання шлюбу у позовному провадженні.
18. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу у окремому провадженні за спільною заявою подружжя.
19. Процесуальний порядок розгляду справ про розірвання шлюбу, їх відмінність від справ про визнання шлюбу недійсним.
20. Розгляд судом справ про визнання розірвання шлюбу фіктивним.
21. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення режиму окремого проживання подружжя.
22. Судовий захист особистих немайнових прав подружжя.
23. Процесуальні особливості розгляду справ про встановлення батьківства.
24. Процесуальний порядок встановлення факту батьківства і факту визнання батьківства.
25. Процесуальні особливості розгляду справ про встановлення материнства.
26. Процесуальні особливості розгляду справ про оспорування батьківства (материнства) .
27. Судовий захист прав та виконання обов'язків батьків щодо виховання дітей.
28. Процесуальні особливості вирішення спорів між батьками щодо дітей.
29. Судовий захист прав батьків на виховання та спілкування із дітьми.
30. Розгляд судом справ щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
31. Застосування судом заходів відповідальності до батьків за неналежне здійснення ними обов'язку із виховання дітей.

32. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав.
33. Предмет доказування та коло доказів у справах про позбавлення батьківських прав.
34. Процесуальні особливості розгляду судом справ про новлення батьківських прав.
35. Процесуальні особливості розгляду справ про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.
36. Процесуальний порядок розгляду справ про усиновлення неповнолітньої дитини.
37. Процесуальний порядок розгляду справ про усиновлення повнолітньої особи.
38. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей.
39. Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розмірів аліментів на утримання дітей.
40. Процесуальні особливості розгляду судом справ про звільнення від обов'язку сплати аліментів на утримання дітей.
41. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків.
42. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання інших членів сім'ї та родичів.
43. Загальні положення про право особи на захист честі, гідності й ділової репутації.
44. Учасники справи та особливості судового доказування у справах про захист честі, гідності й ділової репутації.
45. Територіальна підсудність справ про захист честі, гідності й ділової репутації.
46. Способи захисту права на повагу до честі й гідності, а також недоторканність ділової репутації.
47. Засоби захисту права власності.
48. Розгляд судами справ про захист права власності за речовими позовами.

49. Захист прав співвласників на об'єкти права спільної власності в судовому порядку.
50. Розгляд судами справ, пов'язаних з об'єктами самострою та незавершеного будівництва.
51. Визнання права власності в порядку набувальної давності в судовому порядку.
52. Процесуальні особливості розгляду судами справ про відшкодування майнової шкоди.
53. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в судовому порядку.
54. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою.
55. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.
56. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.
57. Розгляд судами справ про стягнення заборгованості по заробітній платі.
58. Процесуальні особливості розгляду судами справ про поновлення на роботі і стягнення компенсації за вимушений прогул.
59. Процесуальні особливості розгляду судами справ про відшкодування шкоди в трудових правовідносинах.
60. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають із житлових правовідносин.
61. Процесуальні особливості розгляду судом спорів, що витікають із права користування (найму) житловим будинком (квартирою) .
62. Процесуальні особливості розгляду судом справ про виселення громадян із житлових приміщень.
63. Процесуальні особливості розгляду судом справ про вселення громадян у житлові приміщення.
64. Процесуальні особливості розгляду судом справ за позовами про розірвання договору найму жилого приміщення.

65. Процесуальні особливості розгляду судом справ за позовами про право користування жилим приміщенням осіб, які вселилися до наймача.
66. Загальна характеристика цивільних справ окремого провадження.
67. Процесуальні особливості розгляду судами справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.
68. Процесуальні особливості розгляду судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.
69. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
70. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.
71. Процесуальні особливості розгляду судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі.
72. Процесуальні особливості розгляду судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність.
73. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання спадщини відумерлою.
74. Процесуальні особливості розгляду судом справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку та обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.
75. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.
76. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.
77. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно- правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.11. 1971 року. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50. Ст. 375.
3. Житловий кодекс України: Закон України від 16.03. 1983 року // Відомості Верховної Ради України.– 1983. № 28. Ст. 573.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01. 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. – Ст. 135.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01. 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України, 2004.– № 40–41, 42. –Ст. 492.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI// Відомості Верховної Ради України. 2012, № 18.
9. Про судовий збір: Закон України від 8 серпня 2011 року № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87.
10. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII // Відомості Верховної Ради. 1994. № 28. Ст. 232.
11. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 року № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 35. Ст. 412.

12. Про міжнародне приватне право: Закон України від 25.06.05 року // ВВР України. 2005 № 32 Ст. 422.

13. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст.577.

14. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 року № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Література:

1. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; НУ ОЮА. –Одеса: Юридична література, 2017.– 212 с.

2. Аліменти дітям та батькам: Монографія / Л. В. Сапейко, В. А. Кройтов. Харків: Ескада, 2008. 160 с.

3. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.

4. Васильєв С. В. Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ: навчальний посібник. Харків: Еспада, 2012. 370 с.

5. Волкова Н. В., Шкорупеев Д. А. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів: монографія / передм. Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2022. 192 с.

6. Волкова Н. В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Волкова, Наталія Василівна. Одеса, 2022. 444 с. URL: <http://dspace.opua.edu.ua/bitstream/handle/>

7. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Х.: Фактор, 2011. 464 с.

8. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти): монографія / Т. С. Ківалова; М-во освіти і науки України; Одеська нац. юрид. акад. – Одеса: Юридична література, 2008. 357 с.

9. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін.; за ред. Ю. С. Червоного. К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.

10. Окреме провадження в цивільному процесі України: Навч. посіб. / Під ред. Р. М. Мінченко. О.: Фенікс, 2010. 224 с.
11. Позовне провадження: монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 552 с.
12. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
13. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: КНТ, 2008. 626 с.
14. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) ; 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.
15. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
16. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. (для підготовки до іспитів та тестування) / за ред. Н. Ю. Голубевої. 3-тє вид., перерою. і допов. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

Матеріали судової практики:

*Постанови Пленуму Верховного Суду України,
узагальнення, аналіз, практика Верховного Суду України*

1. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним або недієздатним: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 року № 3 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>.

2. Про судову практику в справах про виключення майна з опису: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 серпня 1976 року № 6 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-76>.

3. Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1985 року № 2 //Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-85>.

4. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 жовтня 1991 року № 7 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-91>.

5. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6 // Офіційний веб-сайт Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>.

6. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 року № 9 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.

7. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 5 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95>.

8. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

9. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України

[Електронний ресурс].Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>.

10. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 7 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>.

11. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.

12. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 9 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/64C542C61E26D485C2257AF4005AE6B4](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/64C542C61E26D485C2257AF4005AE6B4).

13. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.

14. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

15. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року № 7 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.

16. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08>.

17. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

18. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>.

19. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>.

20. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.

21. Висновки Верховного Суду України, викладені у постановках, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 111–16 ГПК, за I півріччя 2015 р.: Висновки Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8_1_2015.pdf.

22. Висновки Верховного Суду України, викладені у постановвах, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 111–16 ГПК, за II півріччя 2015 р.: Висновки Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/V_VSU_II_%202015.pdf.

23. Висновки Верховного Суду України, викладені у постановвах, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 111–16 ГПК, за I півріччя 2016 р.: Висновки Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/V_VSU_I_%202016.pdf.

24. Висновки Верховного Суду України, викладені в постановвах, прийнятих за результатами розгляду справ із підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за I півріччя 2016 р.: Висновки Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/04B7BE96F28F81C0C225809E0047CF93](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/04B7BE96F28F81C0C225809E0047CF93).

25. Аналіз окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»: Аналіз Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справах // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

26. Аналіз судової практики застосування судами законодавства, яке регулює іпотеку як заставу нерухомого майна (Витяг) : Аналіз Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу:

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/3A93F41A46770A60C2257DE20030EB12](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/3A93F41A46770A60C2257DE20030EB12).

27. Аналіз практики застосування ст. 625 Цивільного кодексу України в цивільному судочинстві: Аналіз Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1AEF5190D74B0A7CC2257D2D00434561](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1AEF5190D74B0A7CC2257D2D00434561).

28. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ: Аналіз Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419).

29. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України: Аналіз Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3).

30. Судова практика у справах про усиновлення: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1A49974B2155F9D1C2257B7C004A998C](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1A49974B2155F9D1C2257B7C004A998C).

31. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/647151BD4CCE00E7C2257B7C004A8B79](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/647151BD4CCE00E7C2257B7C004A8B79).

32. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1E6E164907ADC7BBC2257B7C004A74D2](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1E6E164907ADC7BBC2257B7C004A74D2).

33. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди»: Практика Верховного Суду України // Офіційний

веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27).

34. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/BC46433F0E8648E8C2257B7C00491130](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/BC46433F0E8648E8C2257B7C00491130).

35. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/42F78B0BAAD38DCAC2257B7C0044DC05](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/42F78B0BAAD38DCAC2257B7C0044DC05).

36. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/77C139C9DE61E95BC2257B7C0043C062](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/77C139C9DE61E95BC2257B7C0043C062).

37. Практика ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах: Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/E32F4458CA0D0386C2257B7C00437718](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/E32F4458CA0D0386C2257B7C00437718).

Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, узагальнення, листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

1. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 грудня 2011 року № 14 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.

2. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року № 5 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>.

3. Про практику застосування судами статті 376 Цивільного кодексу України (про правовий режим самочинного будівництва) : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року № 6 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-12>.

4. Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах кримінальних справ від 14 червня 2012 року № 10 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-12>.

5. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 4 // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.

6. Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 3 // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13>.

7. Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом: Постанова Пленуму Вищого спеціалізова-

ного суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 року № 24–754/0/4–13 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2013_rik.html.

8. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 року № 24–753/0/4–13 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-753740–13>.

9. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лютого 2014 року № 5 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740–14>.

10. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лютого 2014 року № 6 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006740–14>.

11. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740–14>.

12. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 11 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради

України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

13. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року № 13 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.

14. Про судову практику в справах про зняття арешту з майна: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 червня 2016 року № 5 // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2016_rik.html.

15. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 22 квітня 2016 № 01-06/1444/16 // Офіційний вебсайт Вищого господарського суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/news/2296/>.

16. Про Закон України від 07 квітня 2015 № 289-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів»: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 25 квітня 2016 року № 01-06/1474/16 // Офіційний веб-сайт Вищого господарського суду України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/news/2302/>.

17. Про судову практику розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Витяг%20з%20узагальнення%201.doc>.

18. Узагальнення практики застосування судами під час розгляду цивільних справ Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей: Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/oprijudneno_novi_uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

19. Узагальнення судової практики щодо розгляду справ про приватизацію державного житлового фонду та гуртожитків: Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року № 9–48/0/4–17 // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ	7
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ	7
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ.....	8
ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	43
МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	85
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	85
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА... ..	87
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ.. ..	89
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	94

Навчальне видання

Серія «Навчально-методичні посібники»

**Неллі Юрїївна Голубєва, Наталія Василівна Волкова
Валерій Миколайович Притуляк, Юлія Юлїївна Цал-Цалко
Інна Анатолїївна Яніцька**

РОЗГЛЯД ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДАХ

Навчально-методичний посібник
*для студентів денної форми навчання факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 6,67.
Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02) .
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net